

ANDRAGOŠKI CENTER SLOVENIJE

**VZGOJNOIZOBRAŽEVALNI PROGRAM
CENTROV ZA MLAJŠE ODRASLE
V SLOVENIJI**

Ljubljana, 1994

Projekt Centra za mlajše odrasle je nastal ob podpori Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ter Republiškega zavoda za zaposlovanje.

BESEDA O NOVEM PROGRAMU

Gradivo, ki je pred vami, je namenjeno vsem, ki bi hoteli sodelovati pri vpeljevanju izobraževalnega programa za mlajše odrasle, ki si še niso pridobili temeljnega poklica. Ta program smo poimenovali Center za mlajše odrasle ali s kratico CMO.

V knjigi opisujemo, kako je ta izobraževalni program nastajal, načela, na katerih temelji, in njegovo vsebino. Zato jo priporočamo mentorjem, vodstvu CMO, lokalnim in drugim oblastem, svetovalcem zavodov za zaposlovanje in v drugih ustanovah, kjer se ukvarjajo s težavami mlajših brezposelnih odraslih, ki nimajo temeljnega poklica. Program je zanimiv tudi za tiste, ki jih zanimajo nove učne oblike in metode. Prav je, da se z njim seznanijo tudi predstavniki podjetij, zlasti kadrovske delavci, saj bodo tako lahko spoznali, kaj lahko pričakujejo od tistega, ki se je izobraževal v programu CMO.

Gradivo je sestavljeno iz treh delov. V prvem je predstavljen koncept programa CMO. Vsebuje cilje programa, opis populacije, ki jo bomo pritegnili v ta program, ter vsebino in metode programa. Drugi del so katalogi znanja za splošno izobraževanje, ki so podlaga za snovanje učnih projektov. Namenjen je predvsem mentorjem in vodstvu posameznega CMO. Tretji del obsega merske inštrumente, s katerimi bomo skupaj z mentorji in vodstvom CMO vrednotili program. Gradivo bo izhajalo po delih. Tokrat je pred vami prvi del, druga dva bosta pripravljena do septembra 1994. Predvidevamo, da bo ob delu v projektu nastajalo še drugo gradivo; z njim bomo dopolnjevali program in vsebino objavljenega gradiva.

Dovolite nam, da se ob tej priložnosti zahvalimo sodelavcem, brez katerih ne bi mogli dodelati vseh rešitev, ki jih predlagamo. To so: Dragica Štojs, upokojena ravnateljica Srednje trgovske šole v Celju in članica Strokovnega

sveta za vzgojo in izobraževanje, Tomaž Vec, vzgojitelj v Vzgojnem domu Frana Milčinskega v Smedniku, Danica Večerič, predmetna učiteljica zemljepisa in zgodovine na Osnovni šoli Fužine v Ljubljani, Borut Kožuh, svetovalec na Centru za pomoč mladim iz Ljubljane, Tjaša Celestina, predmetna učiteljica slovenskega in angleškega jezika in kostumografinja, Vesna Jovanovič, predmetna učiteljica matematike in fizike na Osnovni šoli v Logatcu, Vladka Slak, dipl. inž. kemije, ki poučuje biologijo in kemijo na Osnovni šoli v Grosupljem, Simon Vene, absolvent Oddelka za socialno pedagogiko na Pedagoški fakulteti in Zoran Maksimovič, dipl. psiholog, avtor izobraževalnega programa Mladinske delavnice.

Prav tako se zahvaljujemo recenzentoma prof. dr. Ani Krajnc s Filozofske fakultete Ljubljana in doc. dr. Ivanu Škofleku s Pedagoške fakultete Ljubljana za dragocene napotke pri pripravi tega besedila.

Zahvaljujemo se tudi danskemu raziskovalnemu in razvojnemu centru za izobraževanje odraslih (Udviklingscenteret for folkeoplyisning og voksenundervisning), ki nam je denarno omogočil in tudi strokovno pripravil obisk njihovih ustanov za izobraževanje mlajših odraslih. Posebno hvaležni smo gospodu direktorju Petru Bächerju, ki nas je vse dni spremljal in s svojo strokovnostjo in izkušnostjo obogatil naše znanje. Zahvaljujemo se mu tudi za vsa pisna gradiva, ki nam jih je poslal.

Andragoški center Slovenije

Vodja projekta:

Natalija Žalec, prof.

Ljubljana, marec 1994

**TEORETIČNE OSNOVE IN KONCEPT IZOBRAŽEVANJA
V CENTRIH ZA MLAJŠE ODRASLE**

Uvodni del

Avtorica: prof. dr. Ana Krajnc, Filozofska fakulteta v Ljubljani
Lektorica: Marjana Kunej
Izdal: Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1994

Projekt Centra za mlajše odrasle je nastal ob podpori Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ter Republiškega zavoda za zaposlovanje.

Ni mi mar, kaj govorijo. Samo majhen obrat sem naredil v zraku okoli Starešine, samo za kratek čas, pa sem že Izobčenec! Kaj so slepi! Kaj ne vidijo? Si mar ne morejo misliti, kako čudovito bo, ko se resnično naučimo leteti?

Ne bodi trd z njimi Peter Galeb. Ko so te drugi galebi izvrgli, so prizadeli le sebe in nekoč bodo to vedeli, nekoč bodo videli, kar vidiš ti. Odpusti jim in pomagaj jim razumeti!

*Peter Galeb, ali želiš leteti?
DA, ŽELIM LETETI.*

Peter Galeb, ali želiš leteti tako zelo, da boš odpustil Jati, se naučil in se nekega dne vrnil k njim in jim skušal pomagati, da bi znali?

ŽELIM!

Potem pa začniva z ravnim letom.

SAJ SEM KOMAJ PRIŠLEC TU! ZAČENJAM ŠELE! JAZ SEM TISTI, KI SE MORAM UČITI OD VAS.

Ti se učenja manj bojiš kot katerikoli galeb, ki sem jih videl v deset tisoč letih. Naposled si dojel misel, treba bo še nekaj dela, da se dobiš v oblast.

"GRE", JE ZAVREŠČAL OD VESELJA. NO, SEVEDA GRE. VEDNO GRE, KADAR VEŠ, KAJ DELAŠ.

Minil je mesec ali nekaj in galeb se je učil z neznansko naglino. Že iz navadne izkušnje se je vedno hitreje učil, in zdaj, ko je bil poseben učenec Starešine samega, je prejemal nove ideje kakor pernat leteč računalnik.

"... Najdalj vidi galeb, ki leti najvišje". Jonatan (galeb) je ostal in delal z novimi pticami, ki so prihajale, vse so bile zelo pametne in so se hitro učile... Jonatan se ni mogel ubraniti misli, da bi utegnil biti spodaj na Zemlji kak Galeb, ki bi se tudi mogel učiti. Koliko več bi lahko sam znal, ko bi bil Čang prišel k njemu na dan, ko je postal Izobčenec.

Richard Bach: Jonatan Livingston Galeb,
Mladinska knjiga, Ljubljana, 1980

TEORETIČNE OSNOVE IN KONCEPT IZOBRAŽEVANJA V CENTRIH ZA MLAJŠE ODRASLE

Socialne skupine in družbeni položaj

Vsaka družba živi v nenehni notranji dinamiki med različnimi socialnimi skupinami in plastmi. Skupine, ki so se v kakem obdobju v družbi uvrstile že zelo visoko, lahko v naslednjem zdrknejo navzdol in pristanejo na družbenemu obrobju, zanemarjene in manj pomembne, ker so se znašle v veliko nižjem socialnem položaju, kot so ga imele prej. Če se ozremo v prejšnja obdobja, pred nekaj desetletji, so bili mlajši odrasli v središču življenja in v srcu gospodarskega in socialnega dogajanja. Mladi od petnajst do trideset let so prehajali iz šol v službe, se s svežimi močmi naglo vzpenjali na svoji poklicni poti in že sklepali o življenjsko zelo pomembnih odločitvah. To je bila priložnost, da je vsak lahko uresničil svoje želje in tisto, kar ga je zanimalo, si utrdil položaj v družbi in se v svojem okolju uveljavil. Lahko bi rekli, da je bil to najvitalnejši del takratne družbe ne samo pri nas, temveč tudi v državah, ki so bile v industrijskem vzponu. Zdravje, mladost, moč in delovni polet so bile cenjene vrline. In kdo bi imel več delovnega poleta kot mladi ljudje, ko se prvič spopadejo s službo in življenjem na svojo odgovornost in tako kot si zamišljajo?

Razmere v družbah so se spremenile. Ljudje so začeli ceniti nove stvari, kot so preudarnost, izkušnje, velika odgovornost in že dokazana zanesljivost. Kako naj bi imel vse to mlad človek, ki je šele na začetku svoje službene poti?

Poleg spremenjenih meril so se začele zmanjševati tudi možnosti za pavšalno, množično zaposlovanje. Delovna mesta so se krčila, tistih stalnih pa so se krčevito držali delavci srednjih let, ki so že imeli izkušnje in so se lažje branili tudi tedaj, ko so s svojim znanjem in sposobnostmi že zaostajali za zahtevami razvoja in svojega delovnega mesta. Mladi prihajajoči strokovnjaki niso imeli moči, da bi jih izrinili in nadomestili, čeprav je bilo njihovo znanje morda sodobnejše in moči še sveže. Med mladimi na začetku življenjske poti, ko so zapustili šolske klopi, je bilo

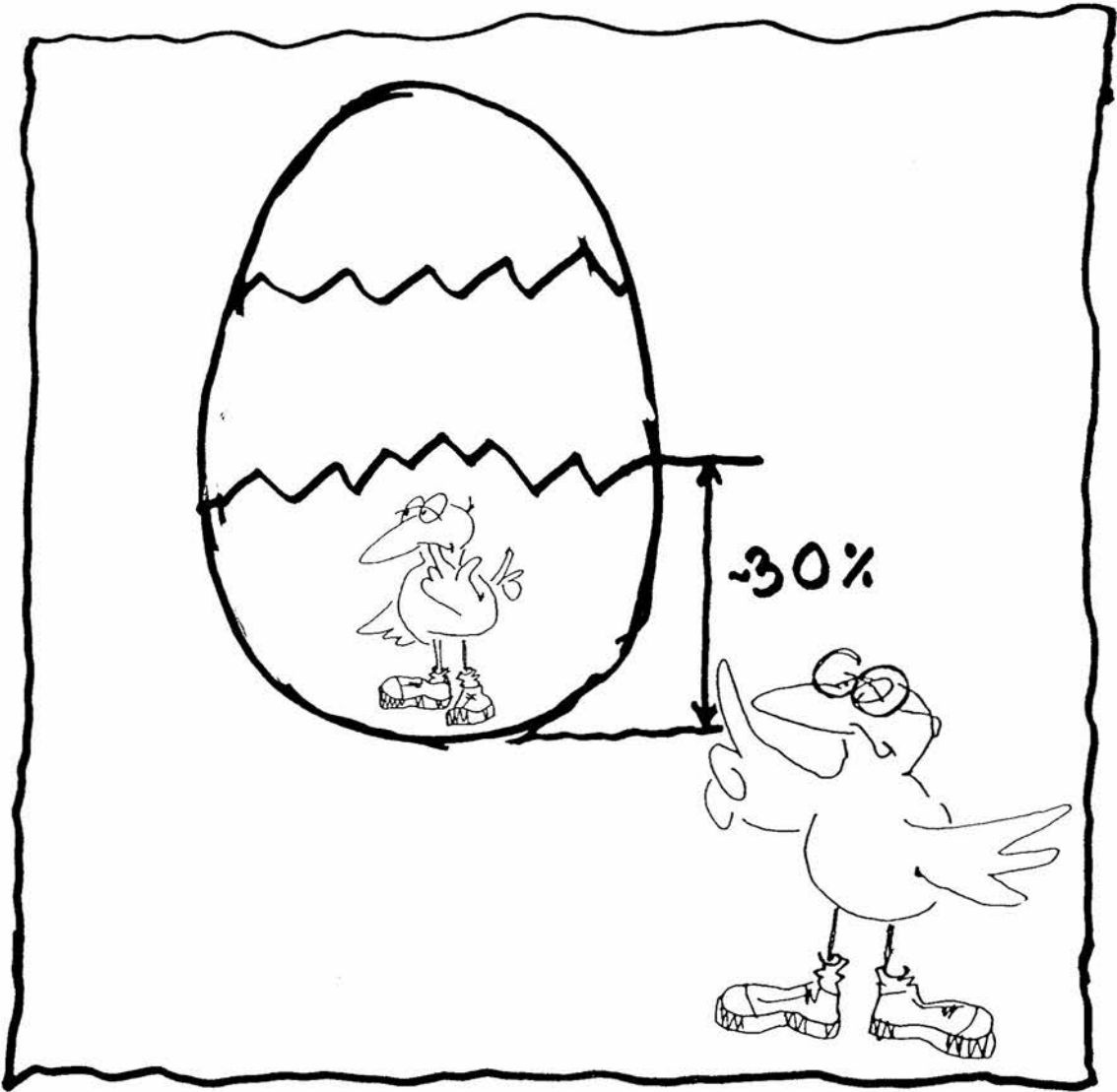
čedalje več takih, ki se niso mogli vključiti nikamor. Ostali so v socialni praznini. Čedalje več ljudi s podobno usodo se je nabiralo v zadnjem desetletju tudi pri nas. Če so tovarne odpuščale že svoje prejšnje delavce, navajene razmer in odnosov v konkretni delovni organizaciji, potem odgovorni zagotovo niso razmišljali, da bi sprejemali neke nove še nevajene ljudi, čeprav so bili mladi in sposobni.

Mladi zapuščajo pri nas šolo pri zelo različni starosti. V razvitih državah je splošno pravilo, da vsak mlad človek ostane v šoli povprečno dvanajst let. Pri nas je osip že v osnovni šoli. Približno 8 do 10 odstotkov mladih do 15 leta starosti osemletke ne konča in zato šolanja ne nadaljujejo. Za ta odstotek generacije se začne iskanje dela že zelo zgodaj. Medtem ko šele iščejo svojo identiteto in jim še ni jasno, kdo so in kaj bodo v življenju, že ostanejo sami, ne pripadajo več šoli niti kaki delovni organizaciji. Družijo se le v raznih neformalnih družbah, pritegnejo jih klape, zahajajo v disko in se prepustijo trenutnemu dogajanju. Bistveno zatočišče jim morajo še zmeraj nuditi starši, ker drugih možnosti za vzdrževanje sami nimajo.

Brez socialne varnosti in položaja v družbi je tudi drugih 10 odstotkov mladih, ki je sicer osemletko končalo, vendar se iz raznih vzrokov niso odločili za nadaljevanje šolanja. Med poglavitne vzroke spadajo:

- premajhna zmogljivost srednješolske mreže, omejen vpis;
- neustrezna srednja šola v kraju bivanja;
- slabe družinske gnotne možnosti;
- prevelika zahtevnost programov v srednjih šolah;
- premajhna motiviranost za nadaljevanje šolanja;
- slabe izkušnje v dozdajšnjem šolanju in strah ter odpor do šole.

Tudi ta skupina mladih še nima svoje poklicne ali delovne identifikacije. Doslej so bili le šolarji, doma pa otroci, naenkrat pa naj postanejo odrasli, ne da bi vedeli, kaj bi s seboj. Čez leto ali dve se jim pridružijo še novi, mladi, ki so se sicer vpisali v srednje šole, pa so doživljali le neuspeh za neuspehom in so nazadnje obupali. Večinoma zaostanejo

v prvem ali drugem razredu srednje šole. Nekateri izstopijo kar sredi šolskega leta in ostanejo doma. Ne vedo, kaj bi, in takšnih je v vsaki rojeni generaciji do 12 odstotkov.

Seštevek mladih brez šol in službe se kopiči. Pridružijo se jim tudi mladi po končani srednji šoli, če jim ni uspelo, da bi se vpisali naprej na univerzo, službe pa tudi ne dobijo. Od prijavljenih študentov jih ostane vsako leto približno 7.000 nevpisanih. Utopijo se med drugimi mladimi čakajočimi in nekateri upajo, da se bodo morda vpisali naslednje študijsko leto.

Vsako leto jih je več, in tudi tisti iz prejšnjega leta ostajajo med "nerešenimi problemi". Zavodi za zaposlovanje jih sicer uvrstijo na seznam, vendar zanje nimajo služb in tudi primerne šole jim ne morejo ponuditi. Zavodi organizirajo večinoma kratke tečaje usposabljanja, ki so primerni predvsem za starejše delavce kot dokvalifikacija, dopolnilno izobraževanje ali osvežitev prejšnjega poklicnega znanja.

Od osebnega položaja do razumevanja splošnega pojava marginalnosti mladih

Leta čakanja neizrabljeno odtekajo. Ne samo mladi, tudi njihovi starši se ne znajdejo več in nimajo odgovora ali rešitve za nastali položaj. Očitno to ni osamljen primer, temveč širši družbeni pojav, zato tudi zasluži splošno reševanje in družbeno skrb, da take procese in socialne deformacije preprečuje in jih tudi odpravi. Eden prvih sistematičnih načinov takega reševanja bo mreža centrov za mlade odrasle (CMO). V njih naj bi imeli mladi priložnost, da bi se ponovno začeli redno družiti, občutili bodo, da pripadajo spet neki socialni skupini in se začno truditi za svoje cilje. Programi v CMO naj omogočajo zlasti nadaljnjo osebno rast, razvijajo poklicno identifikacijo in splošno razgledanost. Udeleženci se spoznavajo in se ob programih v CMO začno postopno zavedati razlogov, zaradi katerih mnogi mladi pristanejo v opisanem položaju na družbenem obrobju.

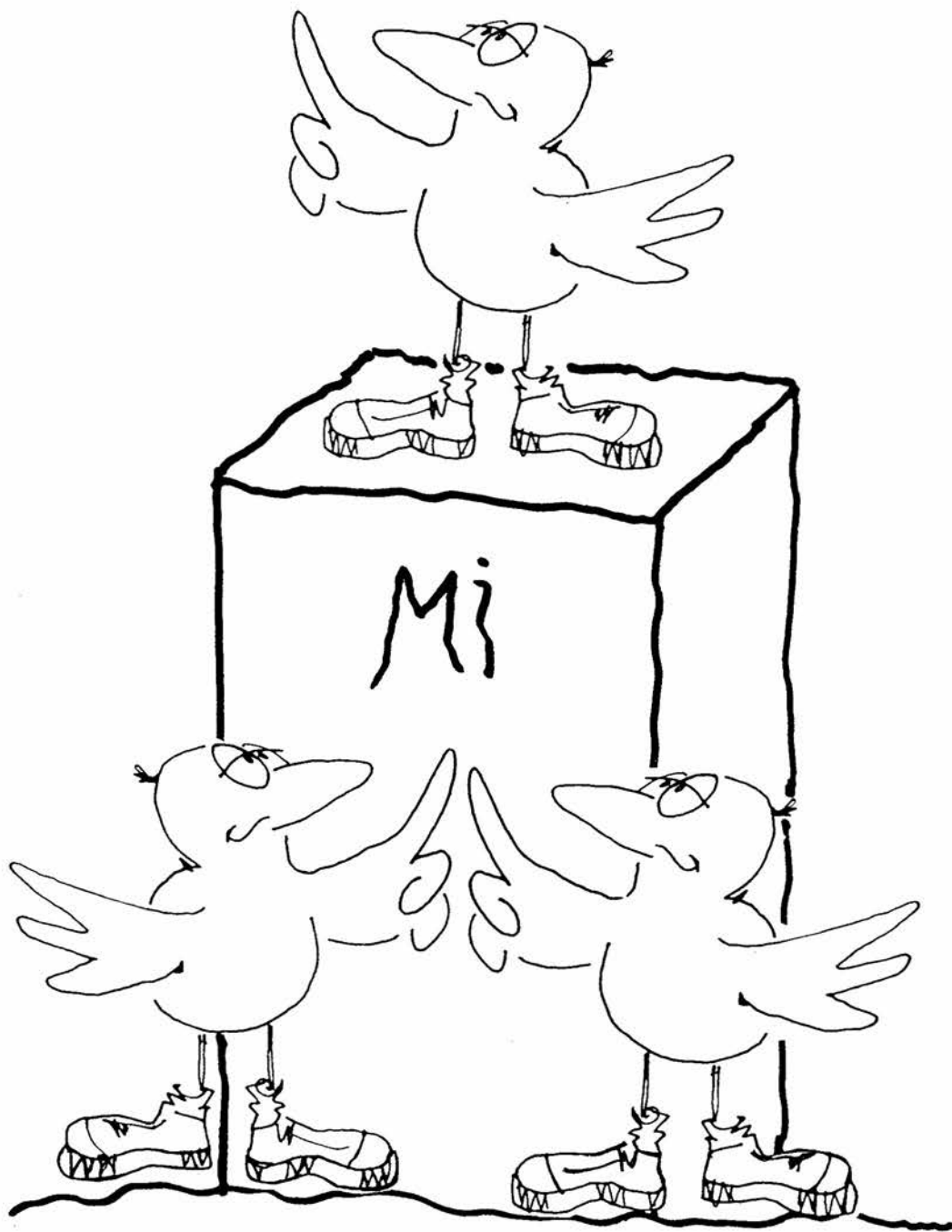
Leta čakanja na to, da bi kaj dobili, odtekajo, in v skupini mladih odraslih, ki niso bili še nikoli zaposleni in se ne šolajo, se najdejo tudi 25-letniki ali še nekoliko starejši mladi ljudje. Vsi spadajo k isti marginalni socialni skupini.

Ljudje brez socialnega položaja in zadovoljevanje temeljnih psihosocialnih potreb

Mladi, čeprav brezposelni in brez svojega primerne socialnega položaja zadovoljujejo bistvene biološke potrebe sproti, pri tem jim pomagajo najbližji. Starši jim ne odrečejo hrane in stanovanja, čeprav so že prekoračili starost, ko bi morali začeti skrbeti zase. To pa je tudi vse, kar jim starši lahko še dajo. Vendar je za ohranjanje psihičnega ravnotežja in normalnih socialnih odnosov potrebno še veliko več. Vsakemu človeku mora biti omogočeno, da sproti zadosti svojim temeljnim psihosocialnim potrebam, ki so mu potrebne kot kruh in streha nad glavo. Mlade ljudi vznemirja, da nikamor socialno ne pripadajo, da se nikjer v družbi ne morejo izkazati in samopotrditi. Od kod naj bi torej zajemali svoje samospoštovanje, si pridobivali ugled v okolju in pozitivno predstavo o sebi ter imeli pričakovanja tudi za svojo prihodnost? Postopno se jim začne rušiti osebno ravnotežje, ki so ga imeli še kot otroci v družini in potem kot dijaki. Ko zapustijo šolo in prerastejo svoje otroštvo, ne spadajo nikamor več in možnosti, da bi to, za kar si prizadevajo vsi ljudje ne glede na kulturo ali raso, da bi zadovoljevali svoje psihosocialne potrebe, skorajda nimajo več.

Centri za mlajše odrasle so po svojem konceptu in tudi praktični dejavnosti zasnovani kot pomembno središče druženja, socialnih procesov in možnosti za ustvarjanje medosebnih odnosov ter pot odpiranja v družbo in povezovanje z ustanovami, društvi in drugimi oblikami druženja ljudi v okolju, kjer ti mladi ljudje živijo.

Že otrok pridobiva ugled z uspehom v šoli ali pa z uveljavljanjem v športu. Ko mladi prenehajo hoditi v šolo, te možnosti nimajo več. Socialni položaj odraslih določata poklic in delovna organizacija, v kateri so zaposleni: čim bolj prestižna je, tem bolj ugledni so tudi sami. Mlademu,

ki ni bil še nikoli zaposlen, ne pripada noben socialni položaj. Nima priložnosti, da bi se kje ali s čim izkazal in potrdil. Ljudje v okolju ga skoraj ne zaznavajo, opazijo ga le, če napravi kaj narobe.

Vsi ljudje pa imajo skupne temeljne psihosocialne potrebe, ki jih morajo neprestano zadovoljevati, da se ohranijo v ravnotežju. A. Maslow je te potrebe razvrstil takole (Maslow 1954):

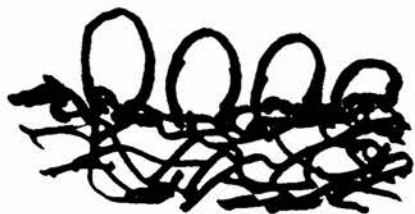
- potreba po varnosti;
- potreba po socialni pripadnosti, izražanju in dobivanju ljubezni;
- potreba po spoštovanju in samospoštovanju in
- potreba po samopotrjevanju.

Kako naj zadovoljuje vse te svoje humane potrebe mlad človek, če je izločen iz družbe, prepuščen sam sebi, zgubljen brez dnevnega, tedenskega ali mesečnega ritma svojih dejavnosti, brez vmesnih časovnih mejnikov, brez družbe in priložnosti, da bi se redno družil z drugimi, brez dolžnosti in torej tudi brez pravic? Upravičeno se vprašamo, kako naj, če ne more zadostiti svojim temeljnim psihosocialnim potrebam, ohranja svoje psihično ravnotežje in socialni stik z okoljem? V njem in okrog njega se premalo dogaja, da bi lahko od tega "socialno živel". Kljub svoji mladosti postopno odмира in mnogi se začno socialno deviantno vesti. Alkoholizem, mamila, agresija in kriminal so le poskusi, da bi posameznik drugače ohranjal zasilno psiho-socialno ravnotežje in preživel. Takih odzivov pa si ne želi nobena družba. Zato bi jih morala preprečevati, še preden nastanejo.

Centri za mlajše odrasle kot priložnost za druženje in socialno življenje mladega človeka

Reševanje opisanih problemov bi šlo v napačno smer, če bi poskušali samo iskati službe za mlade, ti pa bi pasivno čakali na zaposlitev. Poiskati je treba še druge, nove oblike medsebojnega druženja in uveljavljanja v socialnem okolju. Francoski raziskovalci so v zadnjih letih dokazovali, da brezposelni zaradi socialne osamitve in osamljenosti tako psihično propadajo, da začno ne glede na starost zbolevati tudi za

od današnjih $\text{\textcircled{m}}$
nikoli ne bo
v službi
od 25 do 45%

organskimi boleznimi. Viden je človekov splošen psihični, socialni in zdravstven propad; to se dogaja mladim ali pa tistim v poznejših letih.

Drugo zanimivo odkritje, ki nam pomembno dopolni razmišljanje in iskanje rešitev, so ugotovitve futurologov (znanstvenikov, ki posvečajo svoje delo temu, da napovedujejo prihodnost), da bo v prihodnje zaposlenih v službi, kot jo danes pojmuje in poznamo, čedalje manj ljudi. Napovedujejo, da jih od zdaj rojene generacije otrok 25 do 45 odstotkov ne bo nikoli v službi. Na to družbe, politiki in načrtovalci socialnega razvoja še niso pripravljeni, kljub temu pa bo treba obvladati smeri razvoja, ki se pojavljajo neustavljivo z razvojem tehnologije in znanosti. Ljudje bodo morali v vsakem primeru svoje življenje napolniti z vsebinami, imeti strukturiran dnevni čas, teden, mesec ali leto porazdeljeno po določenih načrtih in zmeraj cilje pred seboj. Osebnostno ravnotežje in zdravo življenje bosta pomembnejša od službe in v družbenem okolju bo treba poskrbeti za nov način medsebojnega povezovanja in druženja ljudi.

Glede na vse to postajajo čedalje bolj pomembna prostovoljna društva in razne organizacije, majhne delovne skupine z enakim ciljem, družinska podjetja, klubi in prijateljska združenja, po katerih dosegajo prijatelji ekonomske cilje in si zagotavljajo možnosti za ustvarjalno delovanje in medsebojno podporo. Mlajši odrasli niso edina socialno omrtnjena skupina, ki jo je družba naplavila na rob. V podobnem položaju so tudi upokojenci, tudi njim ob upokojitvi nenadoma zmanjka tal pod nogami, postanejo socialno izločeni in brez možnosti, da bi svoje sposobnosti, bogato znanje in izkušnje v družbi še naprej dajali in se hkrati potrjevali. Univerze za tretje življenjsko obdobje so povsod po svetu postale pomembna študijska in tudi socialna žarišča, viri socialne vitalnosti in psihičnega ravnotežja starejših.

Analogna oblika bodo za mlajše odrasle novi centri. Iz njih se bodo porajali socialni stiki z okoljem, ustanovami, raznimi društvi in skupinami (formalnimi in neformalnimi). Mladim bodo utirali pot v nove vzorce socialnega druženja. Te poti bodo z delovanjem CMO postale ustaljene ter v okolju znane in utečene, zato se bo lahko po njih mlad človek na

nov način vrstel v socialno okolje in potem poiskal svoj način preživetja in uveljavljanja. CMO imajo torej širše socialne in psihološke naloge kot samo pripravljanje na poklic. Posameznik težko prosi za delo, neprijetno se počuti, če mora romati po raznih ustanovah ali prestopiti prag posredniške službe. V CMO pa bo vse to potekalo kot samo po sebi - za vse.

CMO konceptualno in v praksi dopolnjujejo to, kar mladim lahko da posamezna poklicna šola. V takem centru jim omogočajo socialno učenje, delno v samih skupinah tako kot delujejo v CMO, veliko pa s povezovanjem z ustanovami v okolju in s projekti učenja in dela, ki bodo na programu. Če ni omogočeno druženje v socialnih skupinah, socialno učenje povsem zamre. Oseba izgubi merila, kaj je mogoče in kaj ni, kaj je dovolj in kaj premalo. Ne predstavlja si, kako je porazdeljena socialna moč med ustanovami in ljudmi v socialnem okolju, koga morajo brezpogojno upoštevati in s kom se je vredno pogajati. Brez takega znanja in socialnih spretnosti mladi ne morejo uspešno prodirati v življenje. Mnogi od nas so se tega učili potem, ko so po končani šoli prišli v službo in so se morali znajti na kraju samem. Mlad človek, osamljen in obupan tega ne zmore, če nima priložnosti spoznati bolj stalnih oblik druženja in toliko časa postopno dojemati razmerja v socialnem okolju, dokler jih povsem ne obvlada.

Teorija osebnostnega razvoja in neuspešnost šolanja

Zakaj otroci v šoli ne uspejo, zakaj nimajo ustreznega znanja in usposobljenosti, četudi šolo končajo? To vprašanje je kritično obdelalo več avtorjev (I. Illich, G. Dohmen, P. Freire). Najbolj se je v podrobnosti takšnih pojavov vživel John Holt in jih opisal v več knjigah. Primerjal je, kaj je resnično učenje in izobraževanje in kaj samo sedenje pri pouku in zapravljanje časa. Zakaj šole ne morejo več zadovoljevati potreb po znanju, čeprav vemo, da so vsaki družbi potrebne in da napravijo veliko dobrega? "Resnično učenje je stalno in uporabno, vodi do inteligentnih akcij in nadaljnega učenja . Takšno mnenje pa se poraja samo iz neposredne izkušnje, interesov in zavzetosti učenca. Izobraževanje (izobrazba) je nekaj, kar lahko pridobi le oseba sama in ne nekaj, kar

je lahko dano ali zanjo napravi nekdo drug. Mladi ljudje si želijo, da bi jim izobraževanje pomagalo:

- bolje razumeti svet, ki jih obdaja,
- jih razvijati,
- dobiti delo, to je pot, po kateri bodo lahko uporabili svojo neponovljivo nadarjenost in nagnjenja, ko se bodo spopadali z resničnimi problemi okolja in da bodo služili človeštvu." (Holt 1972: str.13,14)

Marsikaj od tega jim šola ne da, stvari se bodo morali naučiti sproti v neposrednem življenju. Zato morajo biti z okoljem čim tesnejše povezani in čimbolj dejavni, prav to pa naj bi jim omogočali CMO. Znanje hitro zastareva, ker prejšnje ugotovitve spodbijajo nova znanstvena in tehnološka odkritja. Vsako odkritje se tudi neposredno vpeljuje v prakso. Časovnega presledka med odkritjem in uporabo skoraj ni več. Ne glede na to, kaj so se mladi učili v šoli, si morajo sproti pridobivati potrebno znanje. Brez izobraževanja odraslih si ni mogoče več predstavljati usposobljenosti ljudi. "Recimo, da se dijaki niso naučili nečesa, kar bodo pozneje potrebovali. Čas, da se to nekaj naučijo, je takrat, ko to potrebujejo. Nihče ne ve, kaj se bo moral še v prihodnje naučiti." (Holt 1972, str.40) Zato neuspeh v šoli narekuje nadaljevanje sprotnega izobraževanja.

Kaj naj sploh šola izobražuje, če znanje tako hitro zastareva? S tem vprašanjem se strokovnjaki pogosto ukvarjajo. Izobraževanje ima ne glede na vsebino svojo pomembno vlogo; uri sposobnosti in razvija učljivost ter ohranja mentalne funkcije v primerni kondiciji. Tudi če so naučeno pozabili, je učenje v razvoju osebnosti opravilo svoje. Učenec se je na lestvici svojega osebnostnega razvoja pomaknil za korak navzgor. Po več letih šolanja vidimo že zaznavne razlike v stopnji usposobljenosti in ravni, na kateri oseba deluje. Navadno so mladi ljudje po končanem štiriletnem srednjem šolanju že osebnostno toliko razviti, da so sposobni samostojnega učenja in lahko napredujejo. Težje je za tiste, ki so morali šolanje opustiti že prej, ki niso končali osemletke ali potem nadaljevali šolanja v srednji šoli ter ga končali. Glede na zahtevnost življenja je za vsakega potrebno, da ima za začetek vsaj štiriletno srednjo šolo.

Sistematično šolsko učenje in izobraževanje pod prisilo (ocenjevanje, roditeljski sestanki itn.) pušča za seboj tudi svoje negativne sledi. Učenci se v letih šolanja navadijo, da o njih odloča in jih vodi učitelj, oni pa sledijo in ubogajo. "Otrok se kmalu odvadi postavljanja vprašanja. Kmalu sprejme to, kako ga odrasli vrednotijo. Nauči se, da je motiti se, biti negotov in zmeden pravi kriminal. Nauči se sprenevedati, prikrivati, ponarejati in varati. Preden je prišel v šolo je bil pripravljen delati ure in ure, in ni v svoji vedoželjnosti niti pomislil, da bo za to nagrajen. Nauči se delati pod prisilo in ne iz osebnih nagnenj in razlogov. Nauči se dolgočasiti in uporabljati le majhen del svojih možganov. Od resničnosti, ki ga obdaja, se umakne v sanje in domišljijo. To kar se otroci v šoli zares naučijo, je v resnici suženjstvo", pravi J. Holt (Holt 1972: str. 27).

Holtova kritika in opis vedenja v šoli nas zanimata zlasti s stališča stanja in vedenja mlajših odraslih, ki še nimajo drugih socialnih izkušenj razen šolskih. Kako bodo tako oblikovani mladi samostojno delovali v svojem okolju, se sami odločali, načrtovali svojo življenjsko pot in navezovali nove socialne stike z okoljem? Vsega tega se morajo šele naučiti. O sebi bodo morali odločati sami. Mentorji v CMO jim bodo odpirali le številne možnosti za učenje, pridobivanje novih izkušenj in delovanje v okolju in učni skupini. Morda je celo njihova prednost, da se šoli niso povsem podredili in predali. Ohranili so svoj "prav".

Prehod od odvisnosti do tega, da se postavijo na svoje noge in sami razmišljajo o svojem osebostnem razvoju ter ga uravnavajo, ni lahak. V tem obdobju tudi oblikujejo svojo osebno identifikacijo in si postavljajo številna vprašanja: "Kaj želim postati? Kaj so moja nagnjenja in želje? Za kaj bi rad razvil svoje sposobnosti in kaj bom v življenju počel? Od česa bom živel, kako si bom priskrbel normalno življenje?"

Po teoriji permanentnega izobraževanja, ki jo je konec petdesetih let postavil Paul Lengrand, je edina človekova trajnica v sodobnih razmerah njegov osebostni razvoj. Zato se izobraževanje čedalje bolj odvrča od preštevanja učnih predmetov in učnih ur in se osredotoča na razvijanje osebnosti. Osebostni razvoj pa je nepretrgan, vse življenje trajajoči proces, v katerem oseba dodaja sebi nove razsežnosti.

Danes ni več toliko pomembno ali celo usodno, katero srednjo šolo mlad človek obiskuje, najpomembnejše je, ali je šola dobra in koliko ga zmore osebno razviti. Švedi so vse srednje šole preobrazili v gimnazije, vendar imajo dijaki na voljo izbirne vsebine, različne programe. Tudi Američani po najnovejših poročilih iz leta 1993 trdijo, da mora vsak mlad človek najprej končati gimnazijo (high school), ker ga le-ta najbolj osebno razvije. Posamično, praktično ali teoretično znanje bo dodajal dodatno, če bo potrebno. Tudi v Sloveniji bodo imeli največ možnosti dijaki po gimnaziji.

Smotri sodobnega izobraževanja

Uspešnost v življenju, premagovanje težav, zagotavljanje obstoja, osebno zadovoljstvo in ravnotežje, vraščenost v okolje in še marsikaj je odvisno od ravni, na kateri oseba deluje. V osebno razvoju zavrt in nerazvit človek se bo neprestano otepal z veliko več težavami kot tisti, ki je bolj razvit, ker zadev ne zna reševati in ne prepoznava priložnosti, ki mu jih življenje ponuja, ne zaveda se možnosti v okolju in zato veliko teže živi. Značilen primer take osebne nerazvitosti so funkcionalno nepismene osebe. Odvisne so od pomoči drugih: položnico jim izpolnijo drugi, prošnjo za delo jim napišejo drugi, otroka spravijo v kolonijo drugi. Socialna služba jim rešuje denarne, stanovanjske, zdravstvene in socialne stiske. Skratka brez tuje pomoči - ljudi in države niso sposobni živeti ne glede na to, koliko so stari.

R. Kidd je postavil glede na poudarjene potrebe po osebno razvoju in ne le znanju tri poglobljene cilje izobraževanja. Človek se mora naučiti:

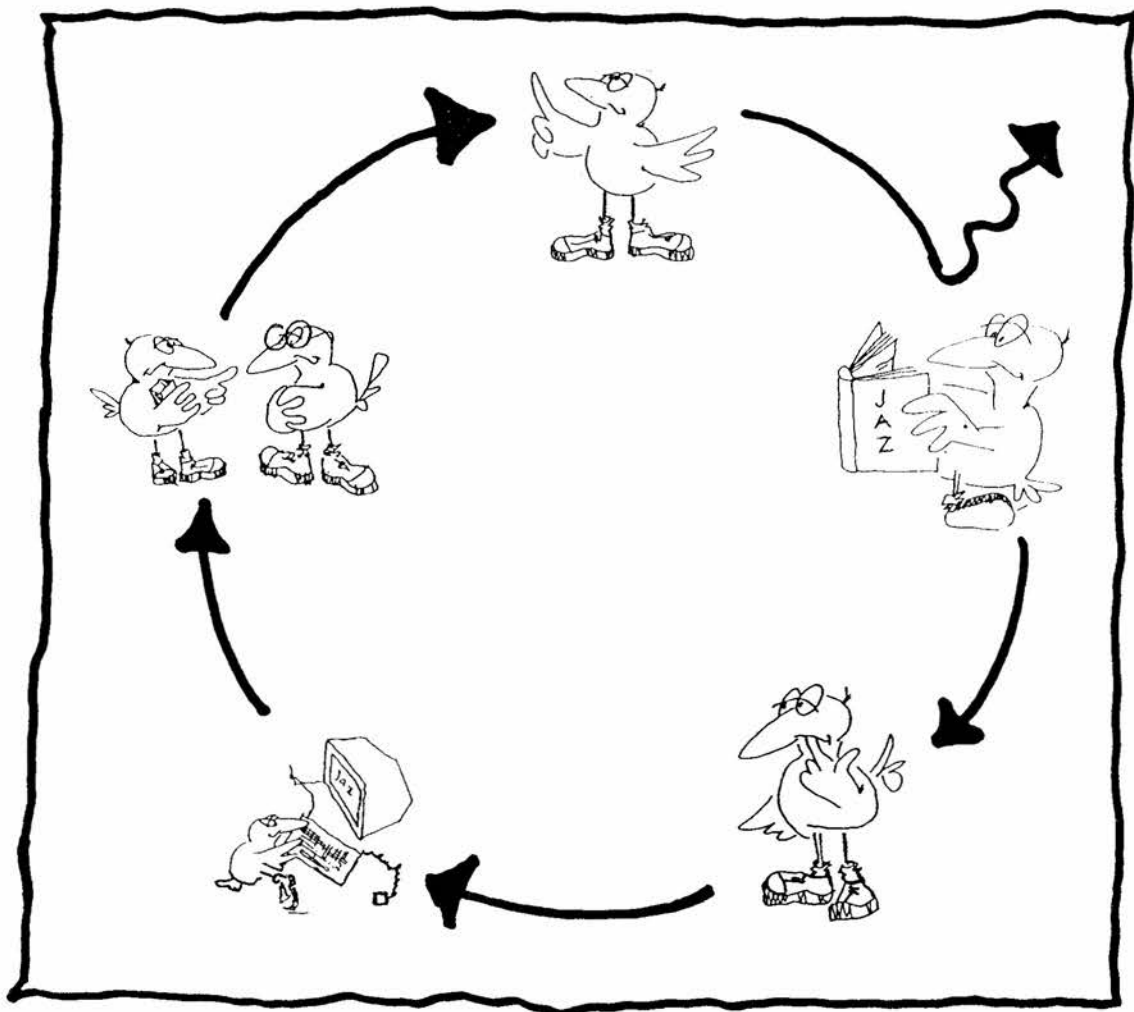
- vse tisto, kar mu omogoča obstoj,
- postajati nekaj novega, dodajati nove razsežnosti svoji osebnosti,
- pripadati, vedeti, kdo je, najti svoje ravnotežje v sebi, imeti jasno izdelane vrednote, stališča in interese. (Kidd 1975)

Alvin Toffler, znani futurolog, vidi temeljne smotre izobraževanja v tem, da se ljudje naučijo:

- komunicirati (se učinkovito sporazumevati z drugimi, izražati svoje misli in poslušati druge),
- izbirati med več možnostmi, kajti v razvitem svetu so zmeraj postavljeni v položaj, da se morajo odločiti in izbrati. Ker je ritem življenja zelo nagel, je lahko zelo usodno, če izberejo napak,
- pripadati, vedeti, kdo so, da se v spreminjajočem svetu ne izgubijo, da uravnavajo vedenje jasne vrednote in razvijejo občutek o dobrem in slabem, dopustnem in nedopustnem in ta svoja osebna merila neprestano dopolnjujejo.

Vrnimo se iz splošnih smotrov sodobnega izobraževanja k naši ciljni skupini mlajših odraslih. Opisane značilnosti bomo našli šele v zametkih. Večine stvari, ki bi jih morali napraviti zase, za svoj nadaljnji razvoj, se sploh ne zavedajo. Na začetku sodelovanja v učnih projektih CMO bo pozornost namenjena predvsem ozaveščanju o osebnem polazaju in nadaljnji poti. Šele naslednji korak izobraževanja bo podrobnejše odkrivanje vsebin in možnosti okolja in nato tudi rešitev za svojo pot. Utrjevanje osebne samozavesti in pozitivne podobe o sebi, novi interesi in moč za dejavno delovanje bodo končna sinteza vseh izobraževalnih prizadevanj izobraževanja v CMO. Čeprav so videti smotri, ki jih priporočata Kidd in Toffler, abstraktni, pa so zelo stvarni in vsakdanji, če jih mentorji v CMO "predelajo" v vsakdanje pogovore, v akcije svojih študentov ter njihovih komunikacij in prizadevanj.

Mentorji si morajo prizadevati predvsem za to, da usposablajo mlade ljudi za samostojno delovanje v različnih življenjskih okoliščinah. Pomembno je, da obnovijo svojo učljivost. S primerno samozavestjo bodo domiselni, sproščeni in ustvarjalni, ko bodo iskali rešitve za svoje težave, iskali delo ter si urejali življenje in se uveljavljali v svojem okolju. Primerna stopnja komunikativnosti bo še zlasti pomembna značilnost, omogočala jim bo nove socialne vezi in odpirala nove možnosti, širša podlaga za razne dejavnosti pa bo splošna razgledanost. Izobraževanje v učnih projektih bo zelo kompleksno in tesno povezano z vsakim študentom posebej.

Učni projekti kot temeljni model izobraževanja v CMO

Ljudje se velikokrat udeležujejo tečajev, seminarjev in predavanj. Videti je, kot da se učijo, v resnici pa so včasih le telesno navzoči, sicer pa raztreseni in brez pravega zanimanja za učenje. V takih primerih so izidi izobraževanja zelo borni, zato ne moremo presojati o količini izobraževanja zgolj po udeležbi, številu predavateljev in izobraževalnih ustanov. Izobraževanje in uspešno učenje sta zelo občutljivi osebni zadevi. Koliko izobraževanja zares poteka, lahko presodimo šele, ko opazujemo posameznika, njegovo formalno in neformalno učenje. Učenec je stičišče najrazličnejših učnih vplivov.

Allen Tough je celostno učenje odraslih opazoval prek posameznih učnih enot - učnih projektov (Tough 1972). Učni projekt je vsebinsko zaokrožena celota znanja, ki si ga oseba pridobiva po določenem načrtu v več zaporednih učnih epizodah ali posamičnih učnih dogodkih. Avtor je postavil meje, kdaj se izobraževanje šteje za učni projekt. Meje so arbitrarne. Lahko določimo, da se mora zaporedoma zvrstiti vsaj sedem učnih epizod, da mora biti cilj učenja jasen in izdelana pot, kako se bo oseba dokopala do želenega znanja.

Primer: nekoga zanima neki latinskoameriški pisatelj, potem ko je prebral njegov slavn roman. Začne zbirati podatke in razmišljati, kaj bi ga o pisatelju najbolj zanimalo, kaj je pomembno, da ve o njem. Sklene, da bo v ta namen porabil vsak večer dve uri. Gledanje televizije črta iz svojega dnevnega reda. Iz knjižnic prinese še veliko drugih pisateljevih del. Razvrsti jih kronološko. Zanima ga tudi podrobnejši življenjepis. Ta je samo v španščini, te pa ne obvlada. Zato da besedilo prevesti. Ko je že vse naštetu predelal, se mu odpirajo vprašanja o razmerah in času, v katerem je avtor živel in delal. Poišče ustrezno zgodovinsko strokovno slovstvo. Zaproši za pogovor z znanim strokovnjakom za Latinsko Ameriko. Znanje dobiva v njem neko zaokroženo podobo. Sam ne ve, ali je vse prav razumel in ima pravo predstavo o obdobju, avtorju in njegovih delih. Znanec mu pomaga navezati stike s profesorjem literature. Odpravi se k njemu na pogovor. Ne zbira več novega gradiva, vendar je miselno še zmeraj neprestano zaposlen s svojo tematiko. Čez čas se mu porodi želja, da bi tudi drugim povedal to, kar se je naučil.

Radoveden je, ali bi znal prav povedati in kako bi prijatelji to sprejeli. Tej misli se ne more več upirati. Izrabi taborjenje s prijatelji in jim začne pripovedovati o svojih odkritjih. Tako prehodi pot svojega učenja od prve vedoželjnosti, ko ga je pisatelj začel zanimati, pa do pojasnjevanja in prepričevanja prijateljev, kaj te knjige pomenijo. Strokovno bi rekli: oseba je opravila enega od učnih projektov.

Take učne projekte imamo vsi ljudje. Pripravljamo in opravljamo jih večinoma po svoji zamisli. Če je potrebno, pritegnemo vanje tudi druge. A. Tough v raziskavah odkriva, da imajo v povprečju ljudje vsaj deset učnih projektov na leto.

Učenje po opisani poti je spontano, povezano z izkušnjo in del vsakdanjega življenja. Tako zelo je prepleteno z vsem, kar učenec počne, da se ljudje največkrat niti ne zavedajo, kako načrtno se znajo učiti. Tega po navadi nikoli ne imenujejo izobraževanje, temveč preprosto usposabljanje za to, da bi tudi sami znali opraviti neko stvar (npr. kaj popraviti, polepšati, ozdraviti, pomagati drugim itn.).

Zato so ljudje zelo začudeni, če jih sprašujemo, ali se tudi sami izobražujejo. Kaj je lepšega kot spontano, nezavedno izobraževanje in osebna rast in dosežki, ki ljudi na koncu prijetno presenetijo?

Izobraževanje z učnimi projekti se zelo približa življenju in drugim dejavnostim mladih. Teme in vsebine jemlje iz njihovega doživljanja, razmišljanja, zanimanja in problemov. Mentor postavi ob izbrani temi vse predvidene vzgojne smotre: povečanje splošne razgledanosti, osebni razvoj, zlasti povečanje samozavesti in razvoj raznih spretnosti, pridobivanje informacij in znanja v povezavi s tematiko učnega projekta. Učenje v učnih projektih poteka spontano, opravljajo ga z veseljem, skoraj mimogrede, zato je učinek velik. Zato upravičeno predvidevamo, da se bodo tudi mladi v CMO odzvali na učne projekte podobno.

Prav posebnosti izobraževanja z učnimi projekti pomagajo, da osebe, ki imajo odpor do šolanja in slabe poprejšnje izkušnje, ponovno obudijo svojo učljivost, postanejo sprejemljive za novo in se uspešno učijo. V CMO so učni projekti organizacijska oblika večnamenskega izobraževanja.

V njih se prepletajo pridobivanje spretnosti, praktičnega znanja, splošne razgledanosti in razvoj osebnostnih lastnosti, interesov in stališč.

Z učnimi projekti sta tudi zagotovljeni celostnost učenja in večja avtonomnost.

Andragoški cikel kot faze vzgojnega procesa

V izobraževanje odraslih poskušamo vplesti čim več spontanosti, zato da je učenje bolj ustvarjalno in tudi učinkovitejše, saj negativna čustva, razni strahovi in odpori učenje povsem zavrejo. Oseba postane zavrta in tako nesproščena ni sposobna povedati, kar zna, čeprav se je že dalj časa izobraževala.

Druga značilnost izobraževanja odraslih je tudi izredno velika vsebinska razpršenost. Ljudje iščejo najrazličnejše znanje. Nobena ustvarjalnost in domišljija strokovnjaka želja po znanju ne more vnaprej napovedati. Zato je to vsebinsko zelo odprto področje. Težko je predvideti, kaj se bo moral nekdo v življenju še naučiti. Tega niti vsak zase ne moremo napovedati.

Naslednji vidni značilnosti izobraževanja odraslih sta oblikovna raznolikost in razgibanost. Ljudje se uspešno učijo zelo različno. Če jih rešimo splošnih vzorcev in jim omogočimo, da odkrije vsak sam, kako se najlaže uči, ga tako že pripravimo k zelo uspešnemu učenju. Primeri opozarjajo na velike razlike v uspešnosti učenja pri isti osebi. Dijak, ki ni v razredu in pri pouku nikakor uspeval, se naenkrat razcveti, ko se začne čez leta učiti po svoje in sam z nekaj zunanje strokovne podpore in svetovanja. Zato so včasih učitelji, ki so dijaka poznali od prej, presenečeni, koliko se je pozneje izobrazil prav pri izobraževanju, namenjenemu odraslim.

Naštete značilnosti nas opozarjajo, da je treba vsako izobraževanje odraslih oblikovati sproti, glede na posebnosti in učljivost ciljne skupine, katere mentor bomo, hkrati pa upoštevati tudi posebnosti učenja pri vsakem posamezniku.

Kljub raznolikosti in razpršenosti ima andragoški proces ustaljeno shemo in faze, po katerih izobraževanje poteka, čeprav ni pouka, ne razreda, ne učne ure v strogem šolskem pomenu besede. Ločimo pet faz:

- 1 ugotavljanje potreb po znanju in določanje smotrov,
- 2 programiranje, izbiranje vsebin, posameznih tem in določanje stopnje zahtevnosti vsebine,
- 3 načrtovanje, faza, ko določamo stopnjo intenzivnosti, zgoščenost izobraževanja, trajanje, ritem in zaporedje učnih epizod, velikost učne enote, metode in oblike dela,
- 4 uresničevanje izobraževanja, prožno in sproti prilegajoče se, temelji večinoma na avtonomnem učenju odraslih,
- 5 valorizacija, ovrednotenje uspeha, razvoja sposobnosti, osebnostnega razvoja, vrednot, stališč, spretnosti in znanja zlasti z vidika osebe same in njenega napredovanja tedaj, ko se izobražuje. (Krajnc 1979)

Ugotavljanje potreb je začetna faza; tedaj mentor izbere nekaj predvidenih smotrov izobraževalnega programa, ki ga bo pripravljaj. Pravi postopek ugotavljanja potreb se začne z analizo ciljne skupine in posameznih študentov. Odkril bo veliko potreb, zato bo moral le-te razvrstiti po pomenu, ob misli na to, kako jih bo skupina z izobraževanjem lahko zaporedoma zadovoljevala. Izhodiščni smotri, kot so povečanje samozavesti, splošna razgledanost, razvoj lastne identifikacije in predstave o sebi ter praktične spretnosti in znanje - vse to so dokaj abstraktni cilji, ki pa se v vzgibih in interesih posameznih študentov konkretizirajo. Samozavest študentov se bo zvišala, če jim bo mentor predlagal pripravljene nastope posameznikov pred skupino in navezovanje stikov z ustanovami v okolju - za to bodo skrbeli študenti sami. Ko je potreba ugotovljena in izbrana, ji je treba dati vsebino.

Programiranje ali druga faza andragoškega ciklusa je strokovno ena najzahtevnejših. V vsaki stroki sta znanost in tehnologija na sodobni

stopnji razvoja nagrmadili kopico znanja. Ta je težko pregledna. Še teže se je odločiti, ko mora programer iz velikanske količine znanja izbrati drobec za izobraževalni program. Zelo nevarno je, da bo izbral nepravi izsek znanja. Neustrezno znanje bo ostalo neuporabljeno, udeleženec pasiven, razmere ne bodo dovoljevale, da bi novo znanje vplivalo na vedenje in odločitve študentov, če ni usklajeno z razmerami in resničnimi potrebami v okolju. Ni pomembno samo, koliko se bodo študenti v CMO učili, temveč tudi, kaj se bodo učili.

Andragog, mentor oblikuje pot, kako bo izobraževanje potekalo sproti. Določa zgoščenost učenja, razvrstitev učnih epizod, trajanje in obseg učnih enot, metode, ki jih bodo uporabili in sredstva za uresničevanje učnih projektov. Veliko ustvarjalnega dela in lastne domišljije bo pomagalo, da bo celoten model primeren in bo učenje steklo spontano v veselje vsem, ki se bodo učili. Poleg splošnega modela predvidijo mentorji pri načrtovanju tudi posamične razlike. Vsak se uči drugače. Osebna pot učenja je edina učinkovita. Zato je študentom na voljo dovolj manevrskega prostora, da si učenje prikojijo. Čim manj togih pravil in neupravičenih formalnosti in čim bolj spontano učenje vseh v ciljni skupini. Študent sam naj si zamisli, kako bo kako znanje obvladal. Mentor mu pomaga, ker ga opozarja na meje mogočega in še druge alternative, ki jih še ni imel v mislih. V učnih projektih je veliko neformalnega učenja; oblike učenja so zelo razpršene, zato pa toliko bolj učinkovite.

Učni projekt poteka predvsem kot avtonomno učenje. Nihče ne more nikogar ničesar naučiti. Človek se lahko nauči le sam. Faza internalizacije (ponotranjenja) novega znanja je prepuščena študentom, mentorji pa jih spremljajo, da ne zaidejo s poti. Mentor deluje kot usklajevalec, svetovalec in daje moralno oporo ali opozarja na nevarnost napak, opozori na nove vire. Pri najbolj kritičnih primerih učenja uporabljajo andragogi metodo krmiljenja, tako da je mentor "neprestana študentova senca". Kljub samostojnosti potrebuje učna skupina občasno pomoč, ker se poprejšnji program prilagaja sproti, če je potrebno. Tako se prilagajajo tudi načini učenja.

Zato je potrebna evalvacija, ugotavljanje uspešnosti (peta faza andragoškega ciklusa). Kakšen je uspeh, zanima mentorja in študenta. Največje veselje je, če študent spozna, da je napredoval. Lasten razvoj je najboljša motivacija za nadaljnje učenje. Povratne informacije potrebujejo vsi, ki sodelujejo v izobraževanju - strokovni sodelavci in študenti. Ugotavljanje uspešnosti se ne sme spremeniti v ocenjevanje in naj ne zbuja v študentih strahu, ker bi ta po nepotrebnem učenje zavrl. Pri ugotavljanju doseženih uspehov se v andragoškem procesu osredotočimo na dihotomo ocenjevanje in ugotavljamo, ali oseba že toliko zna, da je usposobljena za nekaj novega, ali bo svoje znanje še morala spopolniti in učenje začasno nadaljevati. Drugo pomembno merilo evalvacije je, da izhajamo iz napredovanja osebe same. Primerjamo začetno stanje, ko se je izobraževanje šele začelo in spremembe po določenih časovnih presledkih. Tudi majhen napredek pri učenju je lahko velik dosežek.

Morda je videti razčlenitev na faze andragoškega ciklusa preveč formalna, vendar shema pomembno ureja izobraževalni proces in je podlaga sistematičnega in ciljnega učenja. Mentorji in sodelavci bodo skupaj s študenti v CMO oživili delo z domiselnim in ustvarjalnim izobraževanjem tako, da bo učenje potekalo radostno in spontano.

LITERATURA

Holt, John: THE UNDERACHIEVING SCHOOL. Del Publishing Company, New York 1972.

Kidd, Robby: BEING, BECOMING, BELONGIN. OISE, Toronto 1975.

Krajnc, Ana: IZOBRAŽEVANJE - NAŠA DRUŽBENA VREDNOTA. Delavska enotnost, Ljubljana 1978.

Krajnc, Ana: IZOBRAŽEVANJE OB DELU. Univerzum, Ljubljana 1979.

Krajnc, Ana: MOTIVACIJA ZA IZOBRAŽEVANJE. Delavska enotnost, Ljubljana 1982.

Krajnc, Ana in sodelavci: KAKO SMO SNOVALI UNIVERZO ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE. Pedagoška obzorja, Novo mesto 1992.

Maslow, Abraham: THE PSYCHOLOGY AND HUMAN BEHAVIOUR. Pergamon press, London 1954.

Maslow, Abraham: MOTIVATION AND HUMAN BEHAVIOUR. Harper, London 1972.

Mijoč, Nena, Ana Krajnc, Dušana Findeisen: ŠTUDIJSKI KROŽKI. Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1993.

Svetlik, Ivan, Tanja Vilič - Klenovšek, Sonja Klemenčič, Samo Hribar: IZOBRAŽEVANJE IN TRG DELA. Andragoški center R Slovenije, Ljubljana 1993.

Toffler, Alvin: THE FUTURE SHOCK. Bantam Books of Canada, Toronto 1972.

Tough Allen: ADULT' S LEARNING PROJECTS. OISE, Toronto 1972.

NOVOSTI CRU. Center za razvoj univerze, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 1994, št, 1-2, 3-4.

POPIS PREBIVALSTVA 1994. Zavod za statistiko, Ljubljana 1994.

CENTER ZA MLAJŠE ODRASLE

I. del

Koncept programa

Avtorica: Natalija Žalec, prof.
Recenzenta: prof.dr. Ana Krajnc, doc.dr. Ivan Škoflek
Lektorica: Marjana Kunej
Ilustracije: Tamara Četković
Izdal: Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1994

Projekt Centra za mlajše odrasle je nastal ob podpori Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ter Republiškega zavoda za zaposlovanje.

KAZALO

	stran
I. UVOD	1
II. CILJNA SKUPINA ALI KOMU JE NAMENJEN PROGRAM CENTRA ZA MLAJŠE ODRASLE	5
III. CILJI PROGRAMA CENTRA ZA MLAJŠE ODRASLE ALI POTREBE OPISANE CILJNE POPULACIJE PO IZOBRAŽEVANJU.....	12
A. PRIDOBITEV SPLOŠNEGA ZNANJA.....	13
B. PRIDOBITEV POKLICNEGA ZNANJA.....	14
C. OSEBNOSTNI RAZVOJ.....	15
IV. OPIS PROGRAMA	16
1. Splošnoizobraževalni modul	16
2. Poklicni modul	19
3. Modul izobraževanja za osebnostni razvoj	20
V. NAČIN IZVAJANJA PROGRAMA - ANDRAGOŠKODIDAKTIČNI PRIJEM	22
1. Temeljna učna enota - učni projekt	23
2. Programiranje, načrtovanje, izpeljava in evalvacija učnega projekta	25
3. Učna klima	28
4. Povezanost CMO z okoljem, v katerem deluje	32
VI. POTEK IZOBRAŽEVANJA V CMO	33
1. Trajanje izobraževanja	33
2. Trajanje dnevnih aktivnosti	33
3. Časovna razvrstitev posameznih modulov	33

<i>4. Pravilnik o življenju in delu v programu CMO</i>	35
<i>5. Zaključna potrdila in osnovni program CMO</i>	36
<i>6. Izobraževanje in druge dejavnosti zunaj rednega programa CMO</i>	36
VII. POGOJI ZA IZPELJAVO PROGRAMA	37
<i>1. Kadrovski pogoji</i>	37
<i>2. Materialni pogoji za izpeljavo programa</i>	38
PRILOGA	40
LITERATURA	45

I. UVOD

Center za mlajše odrasle je izobraževalni program, ki ga v Sloveniji še ne poznamo. Ponuja alternativno, drugačno možnost za izobraževanje, poklicno usposabljanje in socialno integracijo vsem tistim mladim, ki so na kateri koli stopnji "izstopili" iz šolskega sistema in se tako znašli v položaju, ko jim je pot v zaposlitev zaprta, iz objektivnih ali subjektivnih razlogov pa se ne morejo šolati v (rednem) šolskem sistemu.

Izhajamo iz družbenih razmer in potreb mlajših odraslih. Zamisel o pripravi takega programa je nastala ob spremljanju pojavov v družbi, zlasti na trgu delovne sile in v izobraževalnem sistemu.

Naš čas zaznamuje prestrukturiranje gospodarstva, ki je hkrati pomemben dejavnik spreminjanja starih in oblikovanja novih družbenih in posameznikovih vrednot. Če je prej, zaradi neupoštevanja trga in prevelikega poseganja države na vsa družbena področja posamezniku grozila nevarnost, da bo obsojen na povprečje in odvisnost od države, ga zdaj ogroža nenehno poudarjanje pomena trga in zmanjševanje odgovornosti, ki jo ima država za socialno varnost in blaginjo svojih državljanov. To je lahko usodno zlasti za tiste, ki imajo slabše socialno-ekonomsko izhodišče, nizko izobrazbo in so hkrati premalo motivirani za izobraževanje. Sami namreč ne znajo urejati svojega življenja in si zagotoviti socialne varnosti.

V preteklem sistemu so lahko razmeroma dobro uspevali tudi tisti, ki jih prof. dr. Ana Krajnc posrečeno imenuje "odvisneži". Država je s svojimi mehanizmi vsakemu omogočala šolanje do neke stopnje, prav tako zaposlitev in s tem socialno varnost. Vse je prišlo od zgoraj, nič posebnega ni bilo treba in se ni dalo storiti, ljudje, ki niso imeli ambicij, so pač šli po določeni življenjski poti, bili so odvisni od sistema. Takšno poseganje države je zavrlo razvoj pomembnih lastnosti (samostojnost, odgovornost) pri ljudeh.

Dandanes so razmere povsem drugačne. Pot do izobrazbe je vedno težja: manj je štipendij, socialne razlike se povečujejo, čedalje več pa je tudi selekcijskih mehanizmov. Znani obrazci življenja, kot so šola, zaposlitev, družina, ali starševski rek: "Če se ne boš učil, boš šel pa delat," ne držijo več. Že tisti, ki uspešno končajo šolanje, težko dobijo zaposlitev, še težje je tistim, ki predčasno izstopijo, ne da bi si pridobili za življenje dovolj splošne izobrazbe in spretnosti ali neko s spričevalom potrjeno poklicno znanje. Ti so skoraj v brezizhodnem položaju. Država je imela prej delovna mesta ali pa vsaj dovolj razvejan sistem socialnih pomoči tudi za tako populacijo, zdaj pa poudarja, da je položaj posameznika odvisen predvsem od njega samega. Ni več vnaprej začrtanih poti, vsak si mora izbirati in utirati pot sam. Vendar vsi, ki naj bi danes postali samostojni, tem zahtevam niso kos. Lahko bi rekli, da nimajo izkušenj in niti ne vedo, kako naj si pridobijo pričakovano in zahtevano znanje.

Žal to ne velja samo za starejše. Ker je šolski sistem še vedno preveč zaprt in izključevalen, se pospešeno večja tudi delež mladih, ki pri petnajstih, šestnajstih ali sedemnajstih letih zapustijo šolo (zaradi neuspeha, neprilagojenosti povprečju, gmotnih težav idr.). Zaposlitve zanje največkrat ni in tako se znajdejo v praznini.

Delež te populacije v generacijah je prevelik, zato to ni več samo posameznikov problem. Strinjamo se, da rešitev ni v odpiranju neproduktivnih delovnih mest. Prav tako se ne smemo sprijazniti z ugotovitvijo, da ima del populacije zelo pomanjkljivo izobrazbo.

Vendar vemo (o tem smo govorili tudi na Posvetu o izobraževanju brezposelnih, Bled 1993), da je le malo možnosti, da bi pomagali opisani populaciji. Mladi, ki jih šolski sistem izvrže, postanejo socialno izolirani. Veliko mladih se ne more vključiti v željeni izobraževalni program, in to jim otežuje, da bi s šolanjem postali samostojni in odgovorni ljudje. Čedalje manj je tudi drugih in drugačnih priložnosti za osebni razvoj mlajših

odraslih. Te vrzeli ne morejo zapolniti niti treningi poklicnih spretnosti, niti učenje, kako se napiše prošnja za zaposlitev, kako se človek pripravi na pogovor o zaposlitvi ali kako ustanovi podjetje, čeprav je vse to mladim danes načelno res na voljo. Nikakor ne želimo ustvariti vtisa, da takšni programi niso pomembni. Menimo le, da takšni kot so, ne morejo zadostiti vsem potrebam po izobraževanju, ki jih imajo brezposelni mlajši odrasli brez temeljnega poklica.

Ko smo razmišljali o možnostih, ki bi jih kazalo razviti pri nas, smo med drugim zvedeli, kako urejajo takšne zadeve drugje po Evropi, zlasti na Danskem. Tam namenjajo veliko pozornost izobraževanju mlajših odraslih, ki si niso pridobili poklica. Ko so brezposelni, se lahko vključijo v različne izobraževalne programe, in v teh si potem pridobivajo poklicno in splošno znanje, hkrati pa izboljšujejo tudi odnos do dela, do okolja, iz katerega izvirajo, in se navadijo samostojno urejati svoje težave. Ob strokovnem obisku na Danskem so našo pozornost posebno pritegnile "šole, ki proizvajajo" ali "produksijske šole" (Production schools). Uvrščene so med programe neformalnega izobraževanja, saj udeležencem ne dajejo javnih spričeval. Izobraževanje poteka neposredno z delom in upošteva vse prvine andragoškega ciklusa. "To so: ugotavljanje izobraževalnih potreb, načrtovanje in programiranje izobraževanja, uresničevanje programa in ugotavljanje učinkov izobraževalnega programa." (Zoran Jelenc, Terminologija izobraževanja odraslih, Pedagoški inštitut Univerze v Ljubljani, 1991, str. 23)

Vsaka šola opravlja svojo dejavnost (različna obrtniška dela, kmetovanje, različne storitve, ipd.) in jo kot blago ponuja v svojem okolju. Ker šole financirata država in občina, s svojo dejavnostjo ne smejo konkurirati gospodarskim organizacijam. Ponudba izdelkov in storitev okolju je le podlaga za to, da postane učenje bolj življenjsko. Izdelki so zelo kakovostni, z njimi si šole pridobijo ugled in možnosti za zaposlitev udeležencev se povečajo. Po drugi strani pa v teh šolah bolje spoznajo poklic in se največkrat odločijo za nadaljnje izobraževanje za pridobitev

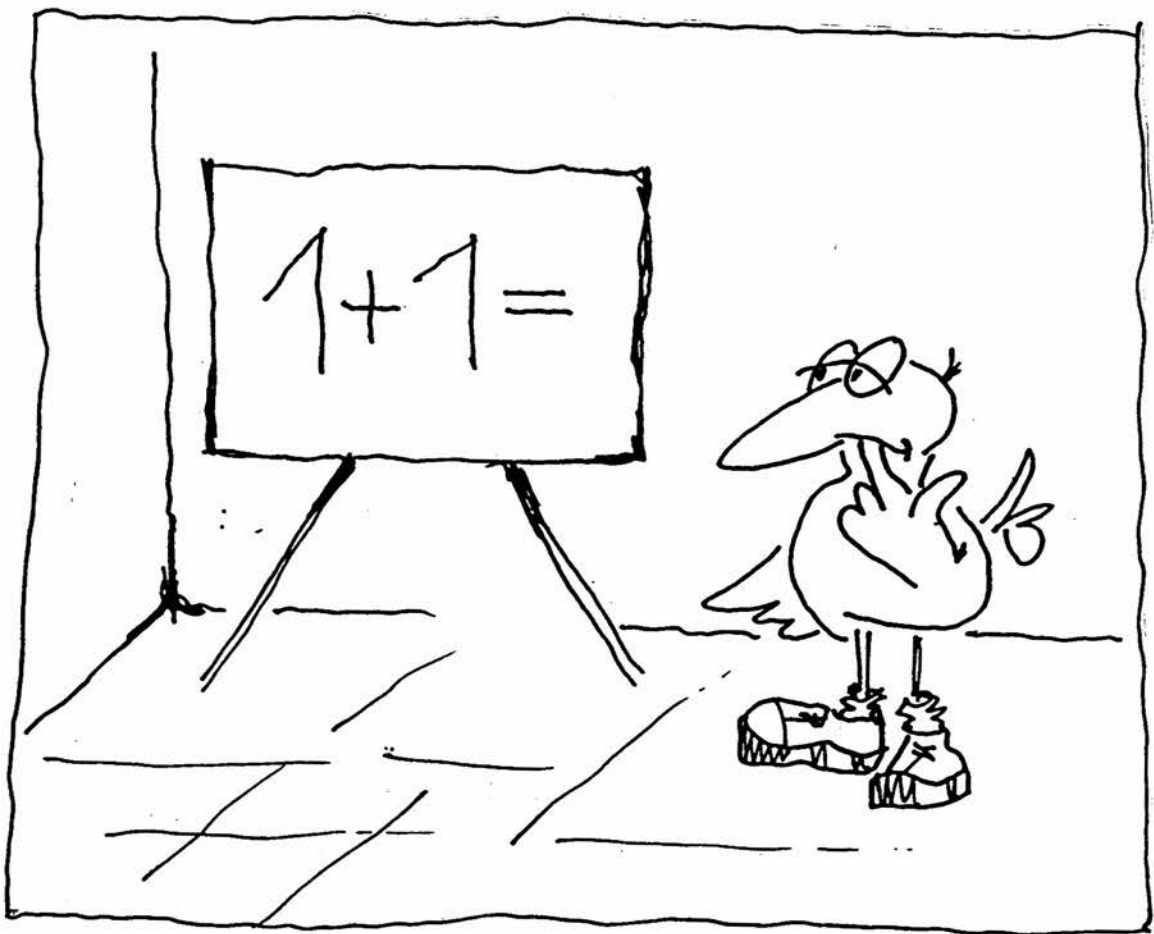
poklica. Kot dokaz naj navedemo le podatek, da se približno 60 odstotkov udeležencev tega programa zaposli ali pa se odloči za nadaljne izobraževanje.

Zavedamo se, da so razmere v Sloveniji precej drugačne kot na Danskem, čeprav sta si deželi v marsičem podobni. Način združevanja izobraževanja, socialnega druženja in dela je zelo zanimiv in primeren tudi za nas, vendar smo program skušali oblikovati tako, da čimbolj ustreza našim potrebam in razmeram.

Program CMO skuša ponuditi splošno in poklicno znanje ter možnost za osebni razvoj čim bolj življenjsko. Prav to naj bi posamezniku omogočilo sprejemanje različnih vlog, ki jih imajo odrasli, prevzemanje odgovornosti za svoje težave ter ekonomsko in socialno samostojnost in varnost.

Center za mlajše odrasle je torej nekakšna postaja na posameznikovi življenjski poti, na njej se "popotnik" lahko oskrbi z novimi močmi (znanjem), še enkrat premisli o ciljeh in načrtu, kako jih bo dosegel in si navsezadnje, po tehtni presoji, lahko celo premisli in izbere drugi cilj.

Izobraževalni program CMO je le eden izmed pomembnih korakov na poti pridobivanja potrebne izobrazbe, namenjen mlajšim odraslim brez temeljnega poklica - teh pa je danes več kot 15 odstotkov vseh brezposelnih v Sloveniji.

II. CILJNA SKUPINA ALI KOMU JE NAMENJEN PROGRAM CENTRA ZA MLAJŠE ODRASLE

Ciljna skupina programa CMO so tisti, ki imajo **tele značilnosti**:

- * *stari so od 15 do 26 let;*
- * *nimajo temeljnega poklica, imajo nedokončano ali končano osnovno šolo, nekateri med njimi so se poskušali izobraževati v srednji šoli, pa jim to ni uspelo ali pa so šolanje opustili;*
- * *so brezposelni (velikokrat tudi iskalci prve zaposlitve);*
- * *imajo normalno razvite intelektualne sposobnosti.*

Značilnosti, ki smo jih opisali, so hkrati tudi merilo, po katerem bomo izbirali udeležence programa. Pričakujemo pa lahko, da bodo ti udeleženci imeli še **tele lastnosti**:

- * *negativna samopodoba;*
- * *praviloma izhajajo iz nizkega socialnoekonomskega okolja;*
- * *imajo slabe (negativne) izkušnje z izobraževanjem (šolanjem), šola (izobraževanje) se jim zdi dolgočasna, težka, neživljenjska;*
- * *imajo slabe učne navade, nizko stopnjo pozornosti in vzdržljivosti pri učenju, slabo koncentracijo;*
- * *so funkcionalno nepismeni;*
- * *težijo po hitro dosegljivih ciljih;*

- * *imajo nizko raven aspiracije - to je povezano s slabo podobo o samem sebi in se zrcali v pasivnem odnosu do spreminjanja svojega položaja (npr. zaposlitev jim "morajo" priskrbeti drugi);*
- * *radi bi bili neodvisni;*
- * *poklicne interese imajo slabo izoblikovane;*
- * *imajo slabo razvite druge interese (npr. konjičke, prostočasne dejavnosti, delovanje v prostovoljnih organizacijah, ipd.);*
- * *živijo v socialni izoliranosti, po navadi se družijo le s sebi enakimi.*

Za vse, ki bodo sodelovali pri izpeljavi CMO, je pomembno, da poznajo populacijo, ki ji je ta program namenjen, zato naj podrobneje opišemo njene značilnosti in lastnosti.

Iz že navedenega opisa ciljne populacije je jasno, da gre za mlajše odrasle. Izhajamo iz te opredelitve odraslega v izobraževanju: "Katero koli osebo, ki je prekinila redno šolanje in je prevzela nove družbene vloge, poleg tega pa se od časa do časa izobražuje ali pa neprekinjeno izobražuje, obravnavamo v vzgojnoizobraževalnem procesu kot odraslega. Ni nujno, da je to socialno, emocionalno in mentalno zrel človek, ker bomo po potrebi na razvoj enega in drugega lahko vplivali z vzgojo in izobraževanjem; kaj bi sicer še delali, če bi bilo vse oblikovano. Tudi ni potrebno, da je oseba zaposlena, saj ti navadno še bolj potrebujejo znanje kot zaposleni." (Ana Krajnc: Izobraževanje ob delu, str. 46). Glede na to, da smo opredelili starost udeležencev od 15 do 26 let in da ima opisana populacija vse prej opisane značilnosti, gre torej za **mlajše odrasle**. Njihovo učenje poteka po drugačnih zakonitostih in načelih kot šolanje otrok.

Populacija mlajših odraslih v izobraževanju pa ne pomeni le tega, da jo je pri izobraževanju nujno drugače obravnavati, temveč tudi to, da je treba poznati njene značilnosti. Prav to je namreč zelo pomembno, če hočemo razumeti bistvo izobraževalnega programa CMO. Gre za razumevanje družbene vloge, ki jo ima ta populacija. Mlajši odrasli morajo namreč takoj, ko zapustijo šolo, sprejeti dejavnejše vloge v družbi. Vloga odraslega v družbi pomeni po eni strani pridobitev nekaterih pravic in pristojnosti, ki jih otroci nimajo, po drugi strani pa sprejemanje odgovornosti, drugačnih od tistih, ki jih imajo otroci. To je pridobitev volilne pravice, ekonomska in socialna samostojnost, odgovornost za svoja dejanja, sprejemanje novih družbenih vlog: vloga delavca, starševska vloga, vloga moža ali žene v zakonu, vloga državljana, itn.

Če se ozremo nazaj v človeško zgodovino, ugotovimo, da je bilo prestopanje iz sveta otrok v svet odraslih zaznamovano ali poudarjeno z različnimi obredi. Nekatero zelo izrazite najdemo še danes v kulturi posameznih plemen, ki živijo v Ameriki, Avstraliji ali Afriki. Mladi možje ali mlade ženske morajo prestati preskus odraslosti. Šele ko ga uspešno opravijo, jih družba prizna za odrasle. Ostanke takšnih obredov zasledimo pri posameznih običajih povsod po svetu, vendar je v zahodni civilizaciji takšen preskus izgubil svoj pomen. Kljub temu pa v vsaki skupnosti, torej tudi v našem svetu, v obdobju adolescence poteka proces spreminjanja posameznika iz vloge otroka v vlogo odraslega.

Če je, kar zadeva izobraževanje, jasno, da imamo v našem primeru opraviti z odraslim, pa gre pri opazovanju vloge, ki jo imajo udeleženci CMO v družbi, še za izrazito prehodno obdobje. Tako ekonomsko povečini še niso samostojni, odvisni so od staršev, na drugi strani pa že prevzemajo odgovornost zase, za svoj razvoj. Lahko bi našli kopico lastnosti, ki jih povezujejo z mlajšimi odraslimi, ki so si pridobili poklic in so zaposleni (imajo fanta ali dekle, nekateri so poročeni, imajo podobne želje: avto, stanovanje, dobra služba ipd. V marsičem pa so podobni tudi

svojim vrstnikom, ki so še v šoli (imajo podoben okus - glasba, način oblačenja, radi hodijo v disko, imajo potrebo po druženju z vrstniki ipd.).

Pričakujemo lahko, da imajo nekateri pri tem težave, največkrat zaradi tega, ker ne morejo, ne znajo izpolniti družbenih pričakovanj. **Prehajanje iz družbene vloge otroka v vlogo odraslega in težave, ki pri tem nastajajo** - to, je druga skupna značilnost populacije, ki jo moramo upoštevati pri izpeljavi programa.

Pomembno je, da vemo, zakaj nekateri mladi ljudje uspešno končajo šolanje, si pridobijo poklic in naredijo uspešno kariero, drugi pa ne. Vzroki so od posameznika do posameznika različni, lahko pa že vnaprej izluščimo nekatere, ki se bodo pri opisani populaciji prav gotovo pojavljali.

Med tistimi vzroki, ki vplivajo na uspešnost in dolžino šolanja - na stopnjo pridobljene izobrazbe otrok, sta prav gotovo **socialno-ekonomski položaj in izobrazba staršev**. To so ugotovili domači in tuji strokovnjaki, ki so raziskovali to področje (npr. A.Krajnc, Izobraževanje, naša družbena vrednota, Ljubljana, 1977, I.Svetlik, Družboslovne razprave 4, Ljubljana, letnik III).

Velika večina mlajših odraslih brez temeljnega poklica izhaja iz družin, ki imajo nizek socialnoekonomski položaj. To so revne družine, starši so slabo izobraženi in po navadi tudi sami brezposelni. Pogosto so funkcionalno nepismeni. Že funkcionalna nepismenost staršev otroka ovira, da bi si pridobil potrebne spretnosti, kulturne navade in se naučil komunikacije - prav to pa je tisto poprejšnje znanje, temelj, na katerem začne graditi osnovna šola. Takšni starši navadno otrok ne spodbujajo k uspehu v šoli, neuspeh ali uspeh v šoli v družini nista posebno pomembna.

Ker šola vsega ne more nadomestiti, se razlike v uspešnosti učencev povečujejo iz leta v leto do zadnjega dejanja: neuspešen posameznik izstopi iz šole ali pa ga ta sama "izvrže".

V družinah, od koder izvirajo prihodnji študenti CMO, so medosebni odnosi pogosto slabi in neurejeni. Čustveni odnosi (med starši ter med otrokom in starši) otrokom ne dajejo občutka varnosti. Starši so pogostokrat ločeni ali pa je kdo od njih umrl ali zbolel. Nemalokrat se pridružita otrokovim težavam tudi alkoholizem in agresija v družini. Mladi se v takšnih družinah počutijo slabo. Staršev ne spoštujejo ali pa se jih bojijo. Zdi se, kot bi člani družine živeli drug mimo drugega.

Tudi v urejenih družinah neuspeh mladostnika pogosto poruši medosebne odnose. Mladi so vedno bolj sami. Takšni odnosi v družini pri marsikaterem otroku povzročijo čustveno motenost in negotovost. To se pogosto izraža v pretiranem strahu do okolja (težnja po anonimnosti v družbi) ali pa v agresiji do drugih, tudi do sošolcev in učiteljev v šoli. Šola neprimerno vedenje kaznuje, kazni pa stanje po navadi še poslabšajo.

"Neuspeh v šoli in nato pri zaposlitvi in vstopanju v življenje izvira predvsem iz premalo razvitega socialno-kulturnega okolja, v katerem je otrok živel. Tudi celovite družine z obema staršema ne uspejo otroku nuditi pomoči, ki jo v šoli in pri šolanju potrebuje. Zato je neuspešen. Mreža CMO naj bi bil širši družbeni poskus, s katerim ta začarani krog, ko funkcionalno nepismeni starši porajajo funkcionalno nepismene in nezaposljive otroke, prekinemo in pomagamo mladim ljudem, da lahko zaživijo na kvalitetno višji ravni." (Ana Krajnc, Značilnosti funkcionalno nepismenih, andragoški cikel, Andragoški center Slovenije, 1994).

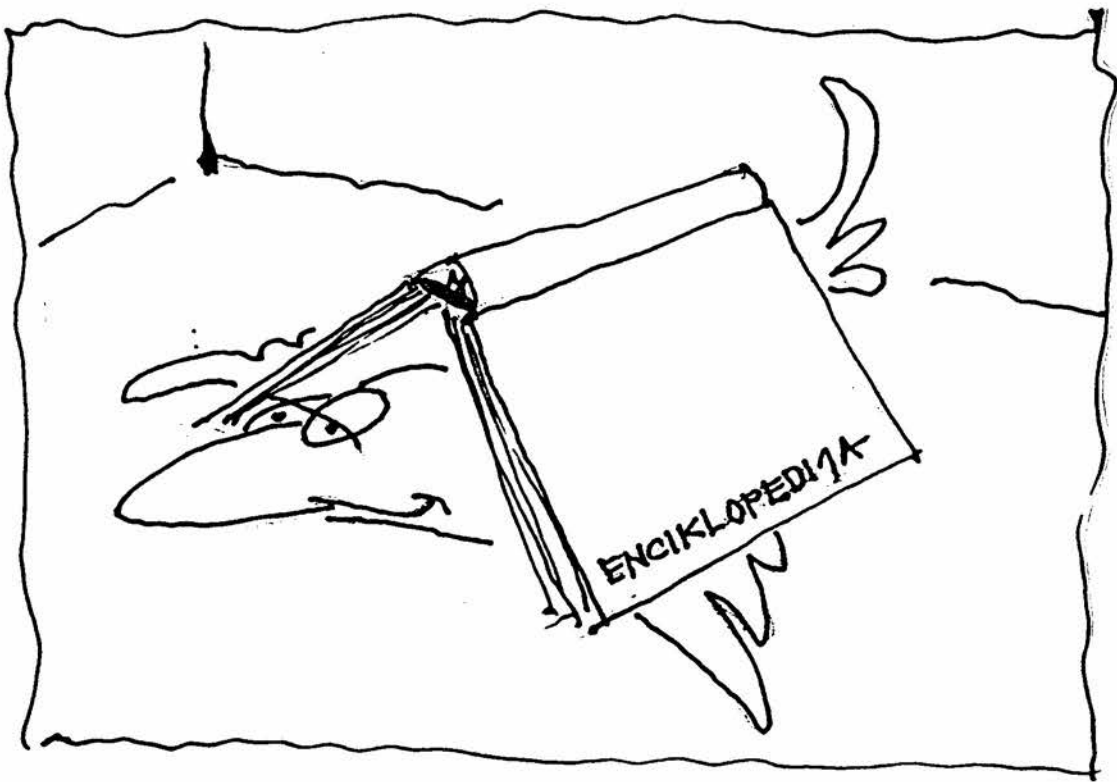
Nespodbudnemu družinskemu okolju se po navadi pridružita tudi nespodbudno šolsko in širše družbeno okolje. Tako se posameznik znajde

v začaranem krogu, iz katerega sam le redko lahko izstopi. Družbena pomoč pa pogosto obrodi lepe sadove.

Ko smo iskali vzroke za tako visok delež "neizobraženih" mlajših odraslih, smo veliko razlogov našli v **delovanju šolskega sistema**. Podatki o osipu v srednjih in osnovnih šolah so pokazali, da je več kot 30 odstotkov vsake rojene generacije neuspešne; to pomeni, da opusti šolanje, še predno si pridobi štiriletno šolsko izobrazbo. Približno 10 odstotkov ne dokonča osnovne šole ali pa ne nadaljuje šolanja. Poklicni svetovalci Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje so v longitudinalni študiji Uspešnost v srednjem izobraževanju, generacija 1984/85 (O. Tomšič in J. Zalaznik, Uspešnost v srednjem izobraževanju, Generacija 1984/85, Zavod za zaposlovanje, Ljubljana 1990) ugotovili, da je bilo v tej generaciji popolnoma neuspešnih 20 odstotkov vseh učencev. To pomeni, da so iz šole izstopili, ne da bi si pridobili zaključno spričevalo srednje šole. Raziskava je potrdila ugotovitve, pridobljene v podobni študiji, ki so jo opravili za generacijo 1982/83.

Najpogostejša vzroka neuspešnosti in opuščanja šolanja sta, kot so pokazale strokovne obravnave, preslabo poznavanje zahtev srednjega izobraževanja in samega poklica, za katerega se je učenec odločil, ter slabo prilagajanje izobraževalnih programov (slabo znanje iz osnovne šole in slaba prehodnost programov srednjega izobraževanja). " Glavni vzrok osipa v triletnih poklicnih šolah so predvsem neprilagojeni učni načrti pri temeljnih predmetih kot je slovenščina, matematika, fizika, kemija, itd. Zasnovani so izključno akademsko. Sestavili so jih akademski profesorji, katerim praktična in uporabna znanja in miselnost učencev v poklicnih šolah nista poznani. Zato učenci hitro obupajo. Ker ne znajo na pamet definicije "agroja" ali "znanstvenega jezika", so negativno ocenjeni. Pri urah slovenskega jezika se ne naučijo napisati prijave za zaposlitev, pisma in drugih sporočil, ki so bližje njihovem življenju. Zato hitro obupajo nad odtujenostjo tega, kar jim vsiljujejo, in motivacija za učenje povsem upade." (A.Krajnc, 1994). Včasih je vzrok tudi nizka stopnja

motivacije za izobraževanje, ker se učenci velikokrat odločajo za dani program le zato, ker so bili v programu, ki jih je zanimal, odklonjeni.

Omenili smo že, da se iz leta v leto poostrujejo selekcijska merila. To potrjujejo tudi podatki o omejevanju vpisa na srednje šole: v letu 1989/90 je bilo v Sloveniji 152 srednjih šol, od teh jih je omejilo vpis 45. V letu 1990/91 je omejilo vpis 52 srednjih šol. V šolskem letu 1992/93 pa je bilo v Sloveniji 126 srednjih šol, od teh jih je imelo omejen vpis 52. Število srednjih šol upada in mreža srednjih šol ni prilagojena potrebam okolja.

Tudi programi izobraževanja za odrasle, v katere se lahko vpišejo ti mlajši odrasli, ne pomenijo izhoda iz njihovih zadreg. Na voljo so predvsem programi USO in programi iz šolske ponudbe, ni pa takih, ki bi ob strokovnem izobraževanju ponudili tudi tisto, kar ta populacija najbolj potrebuje: zlasti odpravljanje funkcionalne nepismenosti in osebni razvoj.

Čedalje bolj očitno postaja, da zgolj šolske oblike izobraževanja ne dajejo vsem ustreznega znanja. Posreden dokaz za to so podatki, iz katerih razberemo, da znaša kljub zakonom o obveznem šolanju in kljub podaljševanju obveznega šolanja delež prebivalcev, ki so funkcionalno nepismeni, v poprečju vsaj 20 odstotkov vse populacije (podatek velja za dežele OECD). Še večji delež pa predstavlja ta populacija po ocenah strokovnjakov (Krajnc, Drogenik) v Sloveniji; po približnih ocenah znaša okrog 60 odstotkov (prebivalci stari 15 let in več po popisu prebivalstva 1991). Tolikšen je delež ljudi, ki nimajo srednje šole. Dvanajst let šolanja je izhodišče za konkurenčno delo v Evropi.

Pomanjkanje izobraževalnih programov, ki bi mlajšim odraslim ponudili priložnost, da nadomestijo, kar so zamudili med izobraževanjem v šolah za mladino, ki bi jim pomagali izboljšati kulturne navade, pridobiti komunikacijske spretnosti, spremeniti odnos do dela in do okolja, je očitno znotraj in zunaj šolskega sistema.

Tretji dejavnik, ki je značilen za to populacijo, **izvira iz brezposelnosti**. Mladi so brez primernega položaja v družbi. Prej so bili učenci, njihovi vrstniki so še dijaki, malo starejši so zaposleni, oni pa nimajo prave pripadnosti in identitete. Z zaposlitvijo bi lahko dobili novo identiteto, vendar teh možnosti, kot smo omenili že v uvodu, skoraj ni. Brezposelnost peha take ljudi v socialno osamelost. V takih razmerah pa ni mogoče pričakovati, da bi mlad človek razvil pozitiven odnos do samega sebe, do dela in družbenih vrednot. Človek, ki se znajde v takšnem položaju, je v veliki nevarnosti, da zboli, da se mu začno podirati tudi drugi socialni odnosi (odnosi s starši, s prijatelji, s partnerjem, itn.), ali pa postane predmet izkoriščanja na sivem ali črnem trgu delovne sile. Tem mlajšim odraslim grozi tudi kriminal. Statistični podatki o gibanju kriminalitete opozarjajo, da se je udeležba mladostnikov v kriminalnih dejanjih zelo povečala (K.Bašič, Kriminaliteta mladih, Izobraževanje brezposelnih, Zbornik, II. del, Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 1993).

Mentor (izvajalec) programa CMO se mora vseh teh vzrokov zavedati, kajti pri delu bo moral ugotavljati - postaviti diagnozo neuspeha posameznika, pogojev ter dejavnikov okolja, in temu prilagajati svoje delo z mladimi v CMO.

III. CILJI PROGRAMA CENTRA ZA MLAJŠE ODRASLE ALI POTREBE OPISANE CILJNE POPULACIJE PO IZOBRAŽEVANJU

Značilnosti populacije so nam rabile kot podlaga za opredelitev ciljev programa CMO. Te cilje lahko razdelimo na tri večje skupine:

A. pridobitev splošnega znanja,

B. pridobitev poklicnega znanja,

C. osebnostni razvoj.

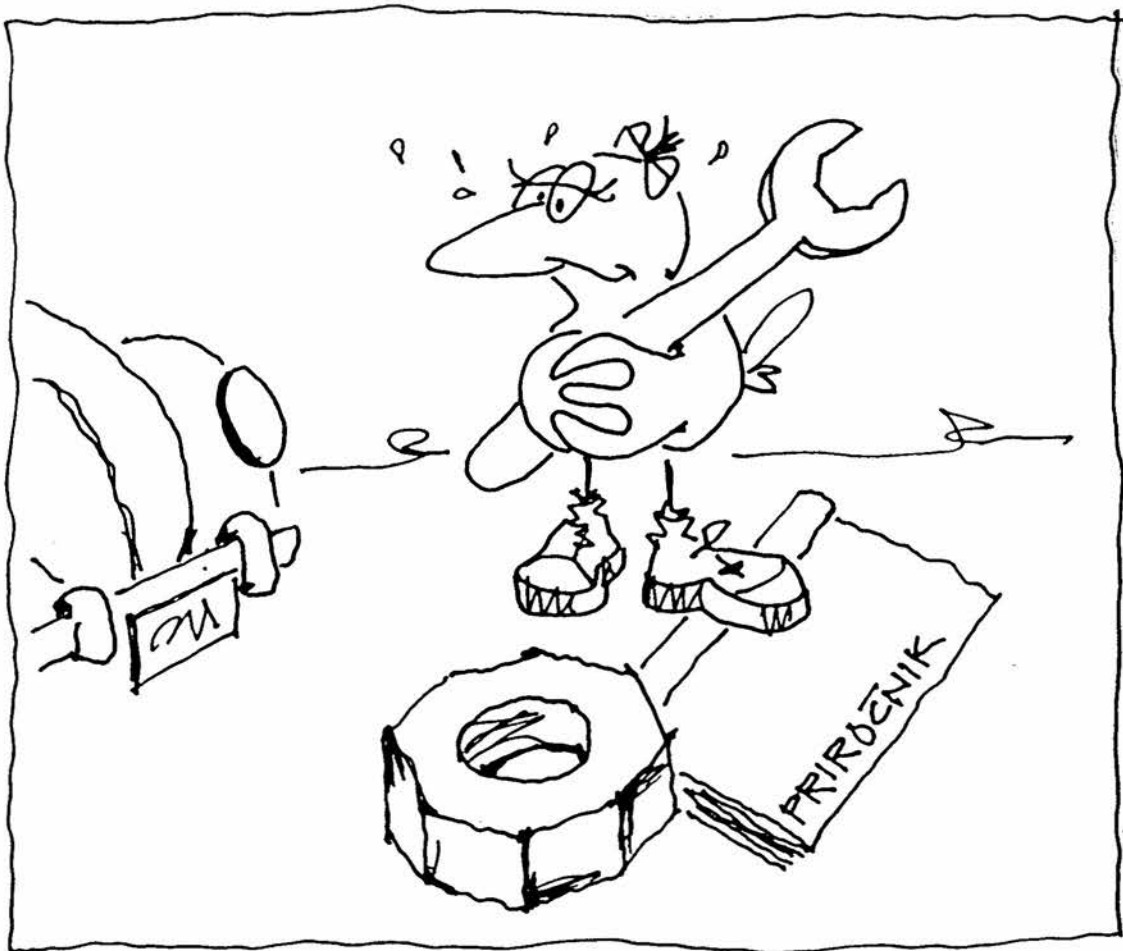
A. PRIDOBITEV SPLOŠNEGA ZNANJA

Težava te populacije je nizka raven splošnega znanja in razgledanosti, ki se nemalokrat zniža na raven funkcionalne nepismenosti. To pomeni, da tak človek slabo obvlada pisne, bralne in računske spretnosti, in to mu preprečuje sodelovanje v družbenih dejavnostih, ki zahtevajo pismenost. Težave ima pri izpolnjevanju različnih obrazcev (poštних, bančnih), iskanju števil v telefonskem imeniku, ocenjevanju približnega zneska ob nakupovanju ipd. Slabo branje in bralne navade mu onemogočajo, da bi bral časnike, revije, knjige. "Pomanjkljivo splošno znanje se kaže tudi v pomanjkanju poznavanja raznih pojmov, podatkov, imen in v zelo skromnem besednem zakladu." (Ana Krajnc, 1994)

Znanje, ki so si ga ti mladi ljudje pridobili med šolanjem, je pomanjkljivo in neurejeno, zato ga ne znajo uporabiti v življenju ali v novih okoliščinah. Nizka raven znanja jim nemalokrat preprečuje druženje z drugimi, da bi nadaljevali poklicno izobraževanje, ali pa povzroča, da so pri takih poskusih neuspešni.

Zato želimo s programom doseči:

- *izboljšanje temeljnih spretnosti branja, pisanja, računanja, sporočanja (funkcionalna pismenost, govora in razumevanja);*
- *splošno razgledanost, več znanj in informacij;*
- *izboljšanje učnih navad in tehnik učenja, samostojnost pri učenju;*
- *pridobitev splošne izobrazbe (priprava na dokončanje osnovne šole in vključitev v izobraževanje za pridobitev poklica);*

- *spodbujanje k nadaljnemu izobraževanju in razvoj osebne motivacije.*

B. PRIDOBITEV POKLICNEGA ZNANJA

Populacija, ki jo obravnavamo, nima poklicnega znanja, ki bi ga lahko ponudila na trgu delovne sile. Ti mladi največkrat niti ne vedo, kakšen poklic bi želeli opravljati. Izkušenj, po katerih bi lahko sklepali, ali bi neko delo radi opravljali ali ne, ali bi se vpisali v šolo za pridobitev tega ali onega poklica, nimajo. Veliko jih je sicer že obiskovalo srednjo šolo, vendar niso uspeli. Zaradi tega so še manj motivirani, kot so bili pred tem. Neizoblikovanim interesom se je pridružil še dvom, ali so sploh sposobni dokončati katero koli šolo, ki daje poklic. Ta dvom se pri nekaterih izraža kot strah pred šolo (šola je težka), pri drugih pa kot podcenjevanje šole, ki ga pojasnijo s stavki: "Šola je dolgočasna! Lahko bi jo končal, pa se mi ni ljubilo." **Zato želimo s programom doseči tudi te cilje:**

- *spoznavanje različnih poklicev in del;*
- *pridobivanje posameznih spretnosti, ki jih zahteva opravljanje izbranega poklica (večja tekmovalnost na trgu delovne sile, identifikacija s poklicem);*
- *oblikovanje poklicnega interesa;*
- *usposobljenost za reševanje lastne brezposelnosti in načrtovanje poklicne poti.*

Temeljno načelo, ki ga zagovarjamo pri postavljanju ciljev, je načelo dosegljivosti cilja. To pomeni, da cilj ne sme biti previsoko postavljen, temveč tako, da bo s primernim prizadevanjem posamezniku dosegljiv in da upošteva realnost. Prilagojen mora biti poprejšnjemu znanju in posameznikovim individualnim značilnostim in razmeram v okolju. Neuspeh bi le še utrdil njegovo slabo podobo o samem sebi in dvom v lastne sposobnosti.

C. OSEBNOSTNI RAZVOJ

Neizoblikovana podoba o samem sebi, nerazvita osebna identifikacija, slabo izoblikovani interesi, nerazvite sposobnosti komuniciranja, pomanjkanje delovnih navad, socialna osamelost in nizka samozavest so poglavitne ovire, ki mlajšim odraslim brez temeljnega poklica onemogočajo, da bi si izboljšali položaj. **Zato želimo s programom doseči:**

- *izboljšanje podobe mlajšega odraslega o samem sebi (pridobitev nove identitete, samozavesti, zavzemanje dejavne vloge v skupini);*
- *prepoznavanje svojih želja in interesov, razvoj novih interesov;*
- *izboljšanje delovnih navad in prevzemanje odgovornosti za svoje ravnanje;*
- *večjo samostojnost in samodejnost pri reševanju problemov;*
- *predstavitve študentov CMO in njihovega dela v okolju, kjer CMO deluje (večje možnosti za zaposlitev; okolje postane sprejemljivejše za težave teh ljudi) in s tem pomoč pri uveljavljanju posameznika v okolju in potrebno socialno učenje,*
- *načrtovanje življenjske in poklicne poti.*

Cilji, ki smo jih tu navedli, so posplošeni, vsak od njih pa ima tudi svoje posebne, etapne cilje. Etapni cilji morajo biti jasni in določeni, tako da jih bodo študenti razumeli. O posameznih korakih in poti do cilja bodo premišljevali in se o njih pogovarjali skupaj z mentorjem. Dobro je, če študent sodeluje na vseh stopnjah andragoškega ciklusa - od postavljanja cilja, ugotavljanja znanja, ki ga že ima, načrtovanja in programiranja izobraževalne akcije in vrednotenja dosežkov. To mu omogoča identifikacijo s postavljenim ciljem in ga spodbuja pri izobraževanju.

Etapni, konkretni cilji se določijo glede na okolščine v kraju, kjer je CMO in glede na posamezno skupino študentov.

IV. OPIS PROGRAMA

Izobraževanje v CMO je zasnovano na treh vsebinskih modulih, ki smo jih poimenovali:

- **splošnoizobraževalni modul;**
- **modul poklicnega izobraževanja;**
- **modul izobraževanja za osebni razvoj.**

Vsi trije so med seboj povezani, vendar bomo v nadaljevanju predstavili vsakega posebej. Vsak študent je udeležen v vsakem od modulov.

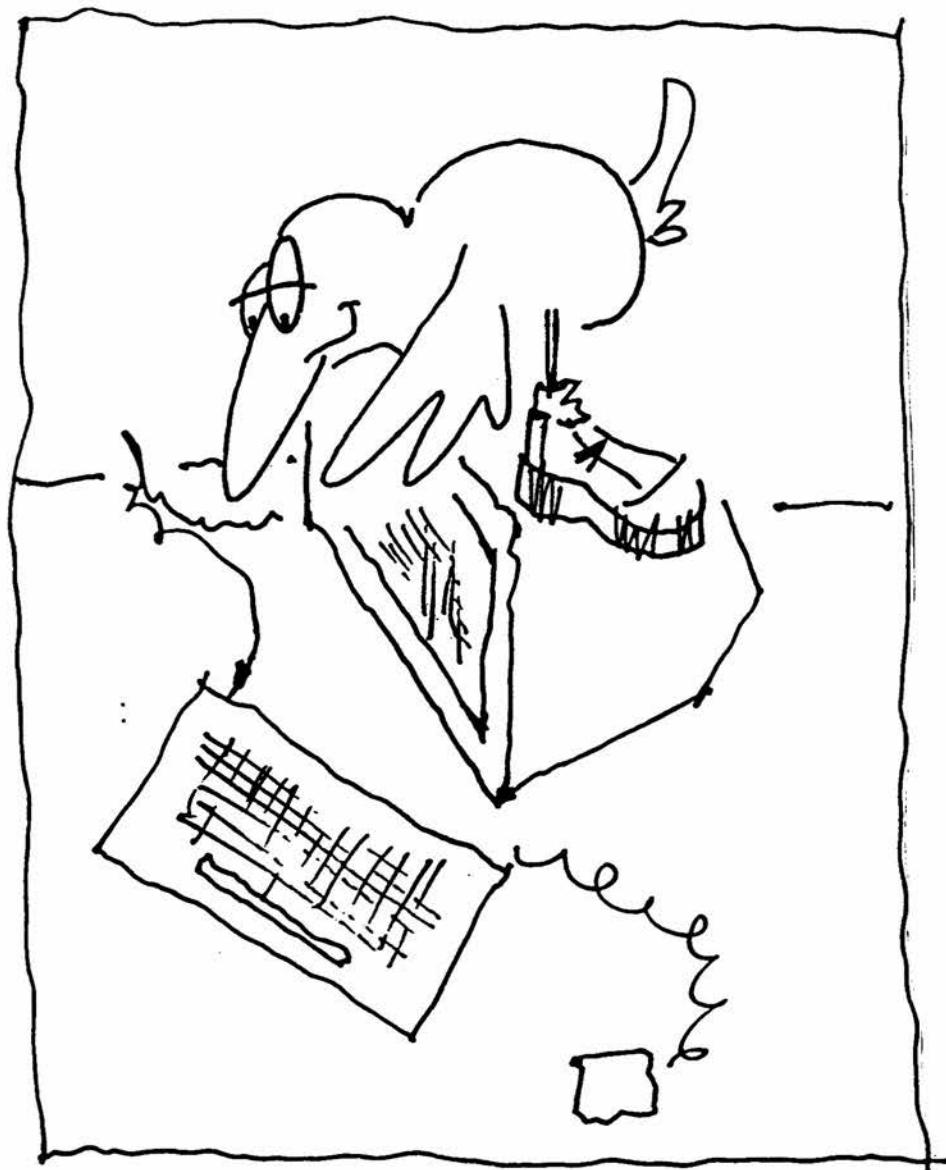
1. Splošnoizobraževalni modul

Modul sestavljajo tri temeljna vsebinska področja:

- jezikovno-umetnostno,
- naravoslovno-matematično,
- družbeno-gospodarsko.

Vsebine so povzete po učnem načrtu višjih razredov osnovne šole (6., 7., 8. razred). Za potrebe CMO smo iz učnega načrta poskušali izločiti bistveno. Vprašali smo se: Kaj je namen posameznega učnega načrta v osnovni šoli? Česa se večina učencev v osnovni šoli nauči? Česa se učenci v osnovni šoli ne naučijo in bi se torej morali naučiti v CMO, če bi želeli odstraniti ovire za nadaljnje izobraževanje in postati samostojni v življenju? Kako bi učenje teh vsebin lahko postalo bolj življenjsko?

Tako smo oblikovali Katalog znanja za splošnoizobraževalni modul, ki je predstavljen v II. poglavju te publikacije, v njem so za vsako vsebinsko področje navedni:

- cilji,
- vsebine,
- način izpeljave.

Ker so vsebine podrobno predstavljene v Katalogu znanja, navajamo tokrat samo širše sklope:

Jezikovno-umetnostno področje: slovenski jezik in književnost (sporočanje, praktično-sporazumevalna besedila, publicistična besedila, leposlovna besedila), glasbena in likovna umetnost.

Naravoslovno-matematično področje: matematika (množice, ulomki, racionalna števila, realna števila, geometrija), fizika (merjenje, gibanje, sile, tlak, delo in energija, svetloba), kemija (zgradba snovi, onesnaževanje, pomembne prvine in spojine) in biologija (človek in njegov razvoj) in računalniško opismenjevanje.

Družbeno-gospodarsko področje: geografija (temeljno znanje o kontinentih, Slovenija), zgodovina (razvoj slovenske države od Karantanije do danes), gospodarstvo (elementi podjetništva).

Na podlagi Kataloga znanja smo pripravili tudi temeljno gradivo za mentorje - Mentorjeve knjige, v katerih so posamezne vsebine predstavljene in rabijo metorju kot podlaga za pripravljanje učnih projektov.

Poleg teh vsebin je v program mogoče uvrstiti tudi druge vsebine, npr. tuji jezik. Odločitev o tem sprejme vodstvo posameznaga CMO skupaj s študenti.

Pri obravnavanju vsebine splošnoizobraževalnega modula programa CMO je treba upoštevati dve izhodišči:

* nivojsko načelo in

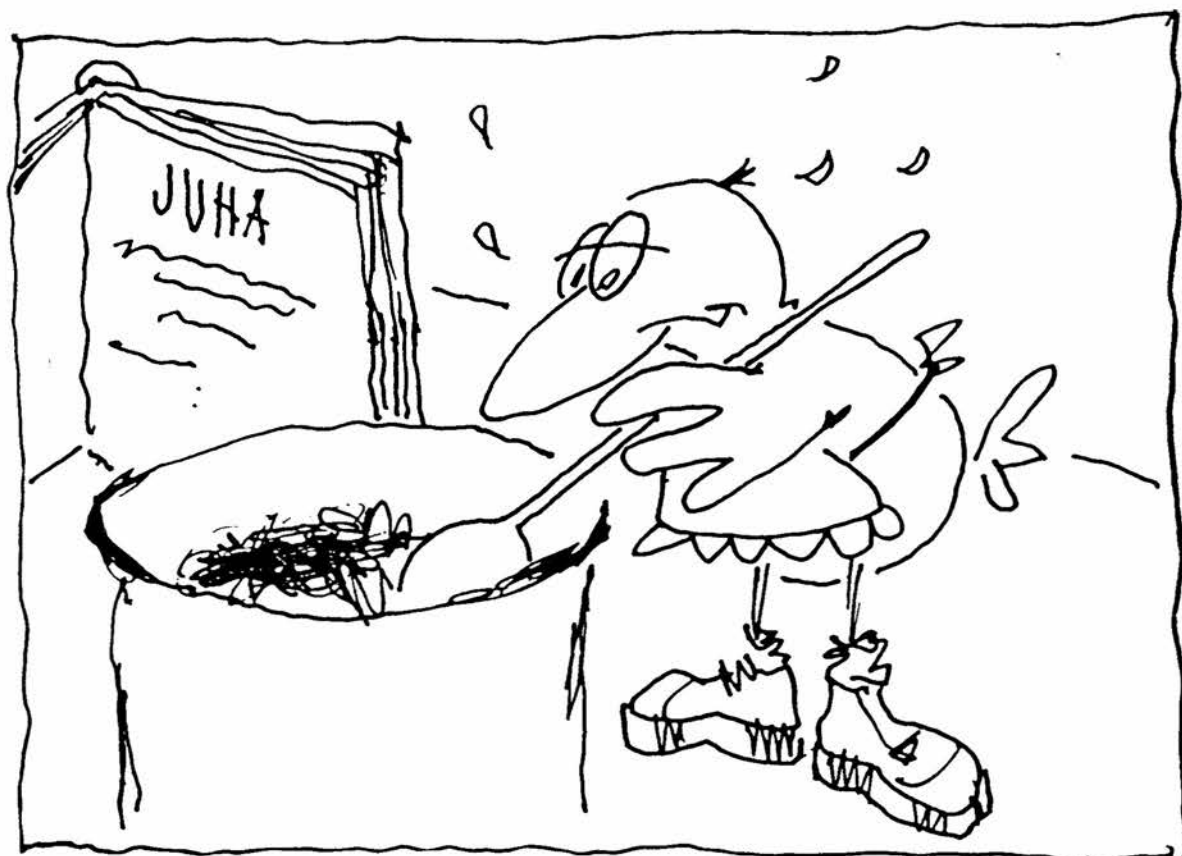
* načelo izbirnosti.

V skladu z **nivojskim načelom** smo vse vsebine opredelili v dveh ravneh. Temeljno raven predstavljata zaznavanje in prepoznavanje pojavov na konkretni ravni. Poglavitni cilj je doseganje funkcionalne pismenosti. Vsak naj bi se naučil brati, pisati, računati in sporazumevati tako, da bo pridobljeno znanje znal uporabiti v različnih življenjskih okoliščinah. Naučiti se bo moral sporočanja - oblikovati govorno sporočilo (izražanje želja, občutij, vprašanj), pozorno poslušati (kaj želi sogovornik sporočiti, postaviti dodatna vprašanja, zahtevati dodatno pojasnilo, če sporočilo ni jasno ali ga ne razume). Naučiti se bo moral smiselno brati, uporabljati osnovne računske operacije v vsakdanjih okoliščinah (ocena približne vrednosti, upoštevanje različnih merskih enot, spreminjanje enot, ipd.).

Ta raven je namenjena študentom, ki niso uspešno končali osnovne šole in je hkrati z dodatnimi pripravami na izpite podlaga za uspešno dokončanje osnovne šole.

Drugo raven predstavlja opredeljevanje abstraktnejših vsebin, kot so denimo simboli, formule, oblikovanje definicij, posameznih slovničnih pravil ipd. Ta raven je namenjena tistim, ki imajo uspešno končano osnovno šolo in je temeljita priprava na nadaljnje strokovno izobraževanje. Vendar je tudi pri opredeljevanju abstraktnejših vsebin pomembno, da jih mentor osmisli in poveže z življenjem.

Načelo izbirnosti pomeni, da vsebine, ki so zajete v Katalogu znanja, niso obvezne v celoti, torej ne gre za obvezni učni načrt. Mentor vsebine izbira glede na poprejšnje znanje študentov, njihovo zanimanje in glede

na izbrani učni projekt, pri tem pa enakomerno izbira vsebine z različnih področij. Upoštevajoč potrebe skupine lahko mentor doda tudi nove teme.

Katalog ne vsebuje vsega, kar bi si študentje morali pridobiti, če bi želeli dokončati osnovno šolo ali nadaljevati izobraževanje v srednji/poklicni šoli. Manjkajoča snov bo podana v dopolnilni ponudbi programov, ki jo bo pripravil CMO za tiste, ki bi to želeli. Ta del ponudbe CMO bo morda zanimiv tudi za druge mlade iz okolja, ki imajo težave v osnovni, srednji ali poklicni šoli. Tako bo pomagal zmanjševati šolski osip v okolju, kjer CMO deluje.

2. Poklicni modul

Izobraževanje bo potekalo neposredno s praktičnim usposabljanjem. Vsak CMO bo imel ustrezno opremljeno eno ali več delavnic, v teh si bodo študentje pridobili poklicne spretnosti. To so lahko šiviljske, mizarske, gospodinjske in druge delavnice. Lahko pa je tudi kmetijska površina, gozd ali kaj podobnega. Delavnice bomo izbirali glede na geografske in druge značilnosti okolja in njegove potrebe. V Prekmurju bodo morda v ospredju kmetijske dejavnosti, na Krasu pa bo to vinogradništvo ali kamnoseštvo. Izdelke, ki jih bodo naredili, in delo (storitve), ki ga bodo opravljali, bodo lahko ponudili okolju.

Vsebine poklicnega modula ne moremo predpisati, ker bodo te v posameznih CMO različne. Temeljno načelo v poklicnem modulu je praktično usposabljanje, strokovnoteoretične vsebine podaja mentor ob delu, in to samo tiste, ki so povezane s praktičnim delom. Tudi v tem modulu je temeljni princip učni projekt, ki mora biti zasnovan tako, da študent samostojno naredi izdelek ali opravi storitev in si tako pridobi potrebno znanje.

Ker so vsebine vseh treh modulov med seboj povezane, bodo mentorji tudi v poklicni modul vpletali posamezne vsebine iz

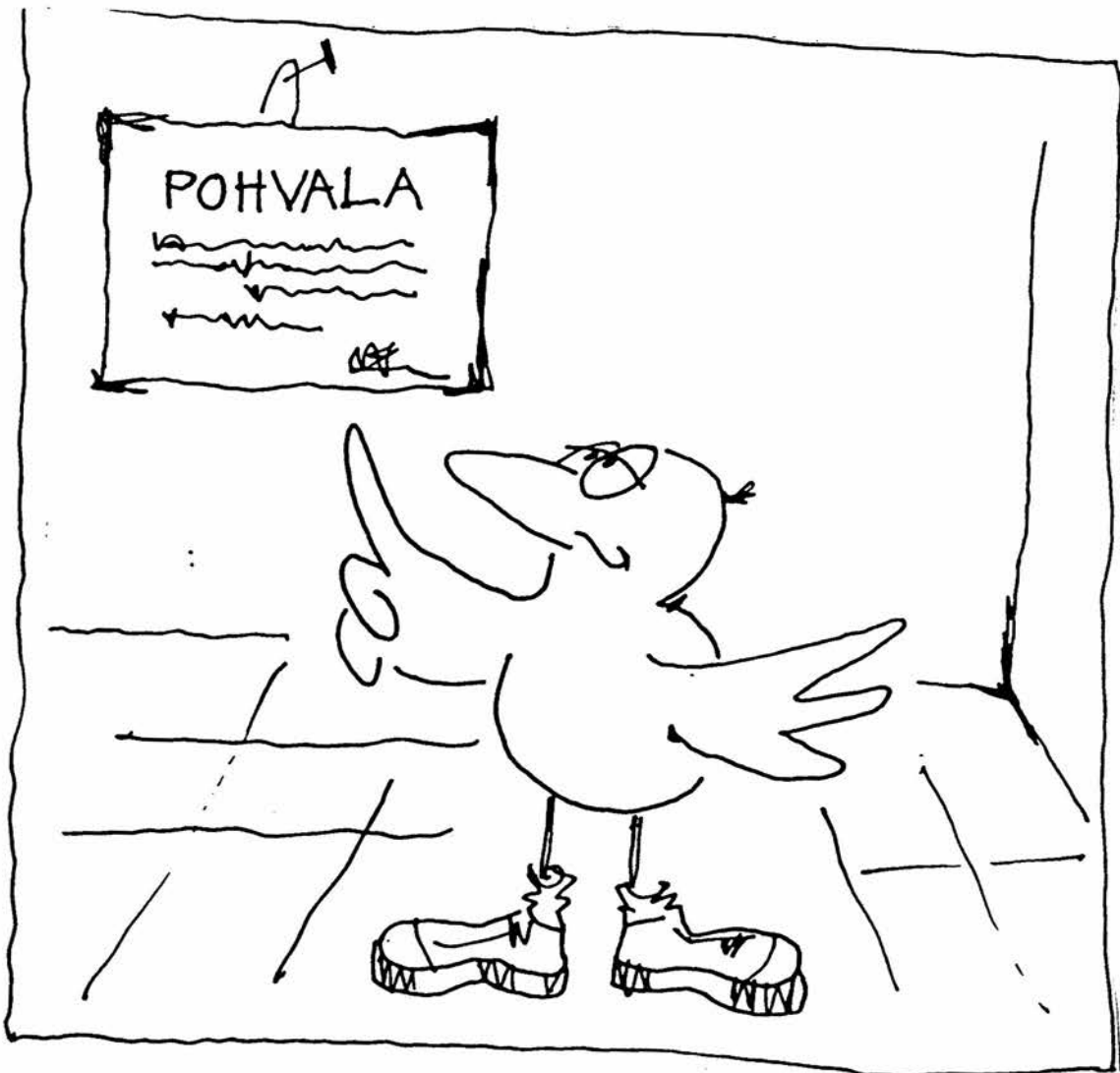
splošnoizobraževalnega modula in modula za osebni razvoj. V poklicni modul bodo mentorji uvrščali tudi prvine funkcionalnega opismenjevanja. To je lahko spreminjanje merskih enot ali enot za količino, ocenjevanje približne vrednosti (koliko mesa je potrebno za določeno število kosil, koliko blaga za izdelavo obleke), ali podatki o lastnostih uporabljenih materialov (raztezanje, prevodnost, kalorična vrednost živil, ekološka vprašanja). Kadar bo mentor ustne inštrukcije dopolnil s pisnimi (kuharski recepti, navodila za izdelavo), se bodo študenti učili tudi smiselnega branja, ipd.

Pri izbiri poklicne dejavnosti, za katero naj bi se udeleženci izobraževali v CMO, bi morali premišljevati tudi o tem, kakšne možnosti ponuja izbrana dejavnost za zaposlitev, skratka, ali bo študent svoje znanje kasneje lahko ponudil na trgu. Pri tem procesu bi morali študenti zavzeto sodelovati. Prav zaradi tega je pomembno, da se CMO odpre navzven ter svoje izdelke in storitve ponudi zunanjim uporabnikom. Tako namreč učno okolje razširimo na življenjske okoliščine ali obmjeno, družbeno resničnost spremenimo v učno okolje.

3. Modul izobraževanja za osebni razvoj

Teme v tem modulu so: odnosi v družini, problemi odraščanja, odnosi med spoloma, odnosi med različnimi rasami, narodnostmi in etničnimi skupinami, odnos, ki ga imamo sami do sebe, odnosi v delovni (učni) skupini, ipd. Posebne teme so lahko skrb za zdravje, bolezni odvisnosti, spolne bolezni, aids. Ali pa sreča, uspeh, komunikacija, učne tehnike. Teme lahko predstavljajo spremembe, ki so se zgodile v okolju, socialna varnost, avtonomnost posameznika, strpnost do drugačnosti, vrednote, ipd.

Teme pripravi skupina mentorjev na podlagi opazovanja skupine (lahko naredi posebno anketo, pogovor itn.) ob različnih dogodkih v skupini ali v okolju. Na izbor teme bodo vplivali konkretni problemi posameznih

študentov in skupine. Teme pripravijo mentorji sami ali pa povabijo strokovnjake od zunaj. Posvetujejo se lahko s psihologi, andragogi, sociologi in drugimi strokovnjaki zunaj CMO ali z vodilnimi javnimi delavci v okolju.

Vsebine tega modula so lahko osrednja tema učnega projekta, ali pa se spontano vpletajo v različne učne/delovne okoliščine. Če govorimo o skupinskem delu in sodelovanju med člani v delovni skupini, bomo takšne okoliščine ustvarili, ko bomo skušali napraviti nekaj skupaj, npr. pobeliti šolo. Težko bi bilo pričakovati, da se bodo učne navade študentov izboljšale le po enem učnem projektu, ki je namenjen temu cilju. Smiselno je, da jih postopno, vendar vsebinsko povezano uvrščamo v vse učne projekte. Podobno bi lahko ugotavljali za vse teme, ki smo jih navedli v tem modulu. Najboljše uspehe bo dalo doživljajsko učenje. Tako bo tisto, o čemer bomo govorili morebiti za omizjem ali pri kosilu, postalo bolj zanimivo, razumljivejše, stvarnejše in bližje življenju posameznega udeleženca. Osebnostni razvoj je proces. Ne da se ga doseči z učenjem enega teksta ali lekcije; je rezultat neposrednih doživetij, ki so povezana z različnimi dogodki v CMO. Zato je znanje mentorjev o doživljanjskem učenju zelo pomembno.

Modul izobraževanja za osebni razvoj je včenjen v celotno delovanje CMO; je vezno tkivo med vsemi dejavnostmi, ki bodo potekale v CMO. Podoba udeležencev o sebi se bo spreminjala pod vplivom vseh dejavnikov v CMO.

Malcolm Knowles pravi, da človekova predstava o sebi nastaja pod vplivom dveh vidnejših dejavnikov. "Oblikuje se pod vplivom tega, kar o njem mislijo in sodijo drugi ljudje, in na podlagi vrednotenja njegovih izdelkov, proizvodov njegove ustvarjalnosti (slike, izdelani kosi pohištva, esej, sezidana hiša, itn.). Nastaja torej kot zrcalna slika obdajajočega sveta na človeka in njegove izdelke ter dosežke." (A. Krajnc, Metode izobraževanja odraslih, str.40). Sodelovanje pri prireditvah, ukvarjanje z

umetnostjo in medsebojno druženje skupine, športni dogodki bodo pomembne oblike dela.

Študentova podoba o samem sebi se bo izboljševala tudi pod vplivom uspehov, doseženih v spodbudni socialni klimi v učni skupini. Novi dejavniki bodo podobo nekdanjega neuspešneža precej nevtralizirali. "Odrasli se samopotrjuje tudi v spopadu s predmetnim svetom, s tem, da nekaj naredi, uspe, in samozavest se mu neodvisno od socialnega okolja poveča." (Ana Krajnc, prav tam). Veliko je, če doseže, da je nekoga bolje razumel, se vanj vživel, prispeval dober predlog za rešitev problema, itd.

V. NAČIN IZVAJANJA PROGRAMA - ANDRAGOŠKO-DIDAKTIČNI PRIJEM

Izvajanje izobraževalnega programa v CMO temelji na andragoških principih, ki jih je opredelil M. Knowles kot splošne zahteve, ki naj se jim podredi andragoški proces (Ana Krajnc, Metode izobraževanja odraslih, str. 36). Ti principi so:

- *princip osmišljenosti izobraževanja (poznavanje namena, smisla izobraževanja);*
- *princip prijateljske, prijetne učne klime;*
- *princip primernih fizičnih pogojev;*
- *princip sodelovanja in prevzemanja odgovornosti udeležencev;*
- *princip povezanosti z izkušnjo;*
- *princip andragogove identifikacije in navdušenja nad snovjo, ki jo podaja;*
- *princip prilagajanja hitrosti učenja;*
- *princip lastnega napredovanja v učenju;*
- *princip raznovrstnosti in*

- *princip prilagodljivosti.*

1. Temeljna učna enota - učni projekt

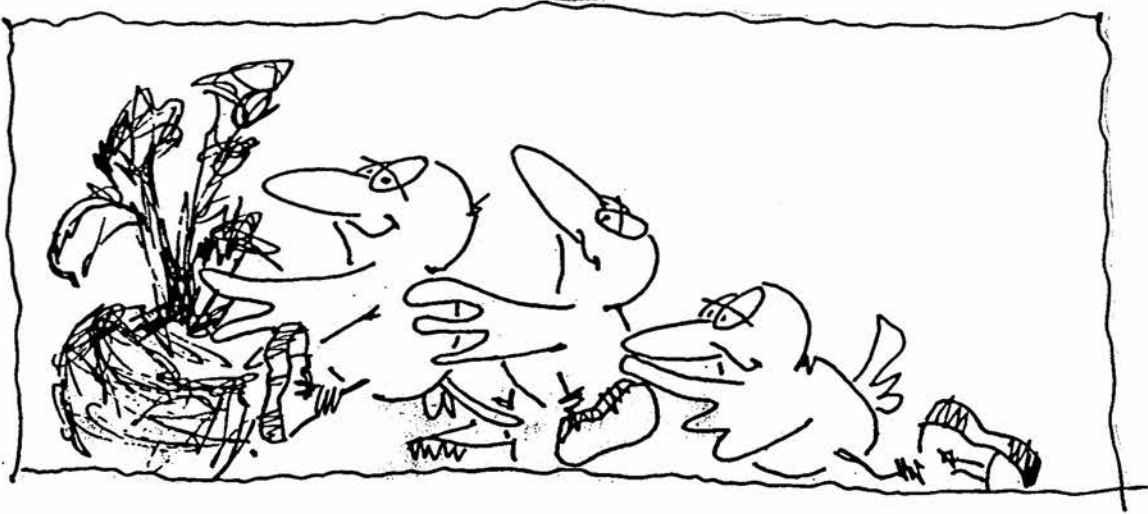
Vse tri vsebinske module izvajamo kot učne projekte, ki obravnavajo učno snov celostno ob nekem osrednjem problemu, ne pa linearno, po predmetih, kakor je to značilno za šolsko izobraževanje. Skupina mentorjev skupaj s študenti določi projekt in njegove cilje, mentorji pa iz Kataloga znanja poiščejo vsebine splošnoizobraževalnega, poklicnega modula in modula za osebni razvoj, ki se povezujejo z izbranim projektom.

Znani andragog Allen Tough opredeljuje učne projekte 'kot vrsto med seboj povezanih učnih epizod, ki trajajo skupaj najmanj sedem ur, so strogo namensko usmerjene k pridobivanju določenega opredeljenega znanja ali spretnosti ali kake druge trajnejše osebne spremembe in se morajo v tem minimalnem obsegu zgoditi v razdobju polovice leta, lahko pa seveda trajajo tudi dlje.' (glej Zoran Jelenc, *Neformalno izobraževanje odraslih v organizacijah* (doktorska disertacija), Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1992 in Allen Tough, *The Adult's Learning project*, The Ontario Institute for Studies in Education, 1979, str. 6).

To pomeni, da imata vsak učni projekt in učna epizoda določene cilje in načine, poti, kako jih dosegamo.

Jasno pa je opredeljen tudi čas trajanja posamezne učne epizode in projekta.

Učni projekt je lahko skupinski ali povsem individualiziran. Vsak študent lahko opravi svoj učni projekt. Individualni učni projekti zahtevajo večjo samostojnost študenta in primerno učne navade. Tisti, ki se uči individualno, je prikrajšan za spodbude, ki jih daje učenje v učni skupini, ima pa večjo svobodo lastnega ustvarjanja. Študentu lahko pri delu

pomaga mentor. Čim bolj je študent samostojen, tem manj pomoči potrebuje in nasprotno. Ker je notranja motivacija za izobraževanje pri študentih CMO nizka, jo bomo morali podkrepiti od zunaj, tako da učenje povežemo z življenjem. K temu pa lahko veliko pripomore delo v učni skupini. Tako kot v življenju ljudje posnemamo navade, način izražanja ali način oblačenja tistih, s katerimi se družimo, tako tudi člani učne skupine posnemajo drug drugega - se učijo drug od drugega. Tisti, ki so boljši, lahko pomagajo slabšim. Študenti z daljšim stažem, ki so se že nekaj naučili, so novincem model za posnemanje. Ob njih si lažje predstavljajo, kaj se bodo lahko naučili v CMO.

"Ne smemo pozabiti, da je pri študentih v CMO velika potreba po socialni pripadnosti. Pomembno je, da jo zadovolji učna skupina in to vrzel zapolni. Zato bo druženje v učni skupini in skupno prizadevanje v učnem projektu zelo pomembno za osebno ravnotežje in osebni razvoj." (Ana Krajnc, 1994)

Učni projekt v CMO opredeljujemo zato, ker omogoča zelo dobro prilagajanje učenja lastnostim posamezne učne skupine in posamezniku; tako lahko učenje zastavimo problemsko in ga povežemo z življenjem študentov. Učni projekt omogoča študentom in mentorjem, da skupaj izpeljejo celoten andragoški cikel od ugotavljanja potreb po izobraževanju, načrtovanja izobraževanja in programiranja do vrednotenja izobraževanja.

Projektno delo omogoča delo v manjših učnih skupinah, v njih si člani razdelijo vloge po znanju in izkušnjah, ki jih imajo, in glede na zanimanje za posamezno nalogo, ki jo bo morala skupina opraviti. Omogoča večjo individualnost v učnem procesu in dejavno udeležbo vseh.

Učni projekti so po vsebini lahko zelo različni. Zajemajo vsebine z različnih strokovnih področij, hkrati pa omogočajo integrirano učenje in interdisciplinarni način obravnave posameznega problema - povezovanje različnih strokovnih področij znotraj učnega projekta.

Tudi pri učnem projektu si bodo študenti razdelili vloge in naloge, da bi dosegli skupen cilj. Včasih pa bodo v skupini naredili vsak svoj projekt. V vsakem primeru pa bodo samostojno prevzemali posamezne naloge kot so npr.: razgovor v vrtnariji, sajenje mladik, izdelava plakata, priprava seznama naslovov, izrezovanje člankov, itd.)

Izobraževanje z učnimi projekti je primerno tudi zaradi organiziranosti CMO. Ne glede na to, da bodo posamezniki v CMO različno dolgo, je za vsakega enako pomemben občutek, da je neko delo do konca opravil in da se je nečesa naučil. Ko bodo eni odšli, bodo na njihovo mesto prišli drugi. Tudi za novince je pomembno, da se čim hitreje in brez večjih ovir enakopravno vključijo v izobraževanje in razne spremljajoče aktivnosti.

2. Programiranje, načrtovanje, izpeljava in evalvacija učnega projekta

Ko smo določili vsebine, moramo predvideti vse dejavnosti, ki bodo potekale v sklopu učnega projekta. Upoštevati moramo vse stopnje andragoškega ciklusa, od ugotavljanja potreb po znanju do učnih vsebin, ki jih bomo uvrstili v učni projekt, metod in oblik izobraževanja, učnih pripomočkov, literature in drugega študijskega gradiva, ki ga bomo uporabili za namene učnega projekta. Določimo tudi, kako bomo spremljali delo študentov med izvajanjem, in način končnega vrednotenja izdelkov in izobraževalnega procesa, v katerem so nastali. Predvidimo čas, ki ga bomo potrebovali za izpeljavo projekta. Že v načrtu zapišemo, koliko časa bodo potekale posamezne epizode učnega projekta in kdo od mentorjev je odgovoren za posamezne naloge. Predvidimo tudi zunanje sodelavce, če naj bi sodelovali v učnem projektu, ustanove, s katerimi bomo navezali stike, občasno sodelujoče goste, material in stroške, ki so povezani z izvedbo projekta.

Učni projekti v CMO bodo trajali različno dolgo, odvisno od vrste projekta. Pomembno je, da mentorji jasno opredelijo posamezne epizode učnega projekta in določijo etapne cilje, ki naj bi jih študenti dosegli, ko opravijo posamezno stopnjo učenja. Kadar bo projekt trajal dalj časa, bodo mentorji za posamezna krajša obdobja (en teden, nekaj dni), posebej napravili podoben načrt, kot so ga pripravili za celoten učni projekt.

Mentorji in sodelavci v CMO najprej sami pripravijo načrt za izpeljavo učnega projekta. Nato ga dopolnijo še skupaj s študenti, saj je njihovo aktivno sodelovanje od samega začetka zelo pomembno. Učni projekti morajo biti pripravljene tako, da bodo v študentih zbudili zanimanje in jih pritegnili k učenju. Interese študentov ugotavljajo mentorji v pogovorih ali pa z opazovanjem. Mentor, ki je dovolj občutljiv za probleme drugih, bo kmalu ugotovil, kateri projekti imajo prednost.

Pri vsakem učnem projektu naj se mentorji s študenti temeljito pogovorijo o učnih ciljih; o tem, česa se bodo študenti lahko naučili in v katerih življenjskih okoliščinah bodo to znanje lahko uporabili. Pomembno je, da so mentorji pri tem vedri, da študente spodbujajo in jih navdušijo za učni projekt. S študenti lahko poiščejo model - ideal, ki študentu omogoča uvid v to, kaj se bo pri njem spremenilo, ko se bo nečesa naučil. Svojega napredka se vsak najbolj razveseli. (Ana Krajnc, Metode izobraževanja odraslih, str. 50).

Model lahko nastane tako, da spodbudimo domišljijo študentov, tako da postavljajo različna vprašanja - Kaj bom lahko počel, ko bom dosegel cilj in česa danes ne morem početi? Pri čem me pomanjkanje znanja ovira? Ali bo naučeno povzročilo tudi druge spremembe v mojem življenju?

Model lahko demonstriramo tudi s filmom ali z branjem "uspešne zgodbe" kakega posameznika, ki se je naučil tega, česar naj bi se študenti naučili. Tako študentom pomagamo, da najdejo v izobraževanju smisel. V

nadaljevanju bodo mentorji študente vodili tako, da se bodo zavedali izobraževalnih potreb, ki jih imajo. Drugače povedano, ugotoviti morajo, katere lastnosti in znanje že imajo in česa se bodo morali še naučiti, da bodo dosegli cilj. Vedeti moramo, da so si študenti pridobili med rednim šolanjem in v življenju nasploh različno znanje in različne izkušnje. V tem času so nekatere probleme že spoznali, morda celo prepoznali. Spomnili se bodo, kje so to zadevo že obravnavali in kakšno predstavo so si o njej ustvarili. Povabili jih bomo, da povedo, kako bi rešili problem oni. Ugotovili bomo, kako razmišljajo, ali je njihovo poprejšnje znanje ustrezno, ali so se morda česa narobe naučili.

Popravljanje tega, kar se je kdo nekoč narobe naučili, je za študenta veliko napornejše, kot če bi se učil na novo. Zato se bodo morali mentorji lotiti poučevanja takih ljudi zelo pozorno, z občutkom. V takšnih primerih si pomagamo tako, da izpostavimo problem, ki ga je treba rešiti, povemo tudi pravilno rešitev problema, študente pa povabimo, da skušajo sami povedati, kako bi pravilno rešili zastavljeni problem. Ko ugotovijo, da se jim tega ni posrečilo rešiti, skupaj razčlenimo posamezne korake, da bi stare - napačne vzorce postopoma opustili in jih nadomestili z novim, drugačnim vedenjem.

Nato se pogovorijo o tem, kako bo potekal učni projekt in koliko časa bo trajal. Osvetlijo posamezne epizode in povedo, kdo od mentorjev jih bo vodil. Določijo tudi naloge študentov in njihovo odgovornost za uspeh projekta. Vendar je to le grob, okvirni načrt. Učni projekt je ustvarjalno učenje. Marsikaj se dogaja tudi sproti. Le del vsega lahko predvidimo vnaprej. Mentorji morajo biti zelo prožni in odprti za spremembe. Na koncu študentje sodelujejo tudi pri vrednotenju učnega projekta in znanja, ki so si ga pridobili.

Načrtovanje in izpeljava učnega projekta lahko potekata po shemi, ki je opisana v prilogi 1.

3. Učna klima

Učno klimo oblikuje veliko dejavnikov, bistvena pa sta dva (Ana Krajnc, Metode izobraževanja odraslih); fizično okolje in odnosi v učni skupini ali psihosocialna klima.

Fizično okolje

Tip stavbe in okolje, ki jo obdaja lahko bistveno vplivajo na počutje študentov. Hortikultura je pomemben del izraza, ki ga ima prostor. Dobro vzdrževani, čeprav stari prostori, vzbuja prijeten občutek, budijo samospoštovanje.

Učni prostori CMO naj bodo svetli in čim manj šolsko opremljeni. Klopi naj zamenja drugačno, sodobnejše pohištvo. Manjši kosi pohištva, ki jih je mogoče različno razpostaviti, so primernejši kot klopi. Če tega ne bomo imeli, bomo morali paziti na razmestitev. Razporeditev, kjer so klopi v vrstah nanizane druga za drugo, ni primerna. Mize lahko porazdelimo v več manjših omizij, za katerimi bodo sedeli študenti v skupinah, ali pa jih strnemo tako, da nastane večja miza, okrog te pa se posedejo vsi. Kadar miz ne bomo potrebovali, jih potisnemo v stran in razpostavimo v krogu le stolé. Tudi učiteljev kateder ne spada v ta prostor. Preveč bi spominjal na to, da je učitelj pomembnejši kot drugi člani učne skupine.

Zeleni šolski tabli naj se pridruži več manjših - prenosnih tabel - stojal, nanje pripravimo liste. Te so primerne zato, ker jih ni treba brisati, po drugi strani pa omogočajo, da polistamo nazaj in ponovno uporabimo (razložimo) skico (zapis), ki smo jo (ga) že naredili in razložili. Pomembno je, da tablo lahko uporabijo tudi študenti. Zapisovanju in pisnemu sporočanju lahko služijo tudi panoji, bele table, projekcije z grafoskopom, ipd.

Študentom moramo dovoliti, da učni prostor tudi sami uredijo. Okrasijo ga lahko s posterji ali izdelki, ki so jih sami napravili. To jim bo dajalo občutek, da je ta prostor njihov in v njem se bodo bolje počutili. Tako opremljen prostor bo spodbujal sproščenost v medosebnih odnosih.

Podobno velja tudi za delavnice, v katerih bo po večini potekal poklicni modul. Pri njihovem opremljanju bo potrebno upoštevati pogoje, ki jih predpisuje zakonodaja na tem področju. Ker bodo CMO imeli različne delavnice, o tem ne bomo pisali. Za izpolnjevanje teh pogojev bo poskrbelo vodstvo posameznega CMO. Kljub nekaterim predpisom pa tudi v delavnici lahko poskrbimo za prijetno okolje. Če je predpisana uporaba posebnih oblačil, lahko študenti izberejo svojo barvo ali prišijejo nanje emblem, ki so ga sami izbrali. Izberejo si lahko svoj pribor ali orodje, okrasijo delovno omaro, kjer je shranjeno, ipd.

Psihosocialno okolje

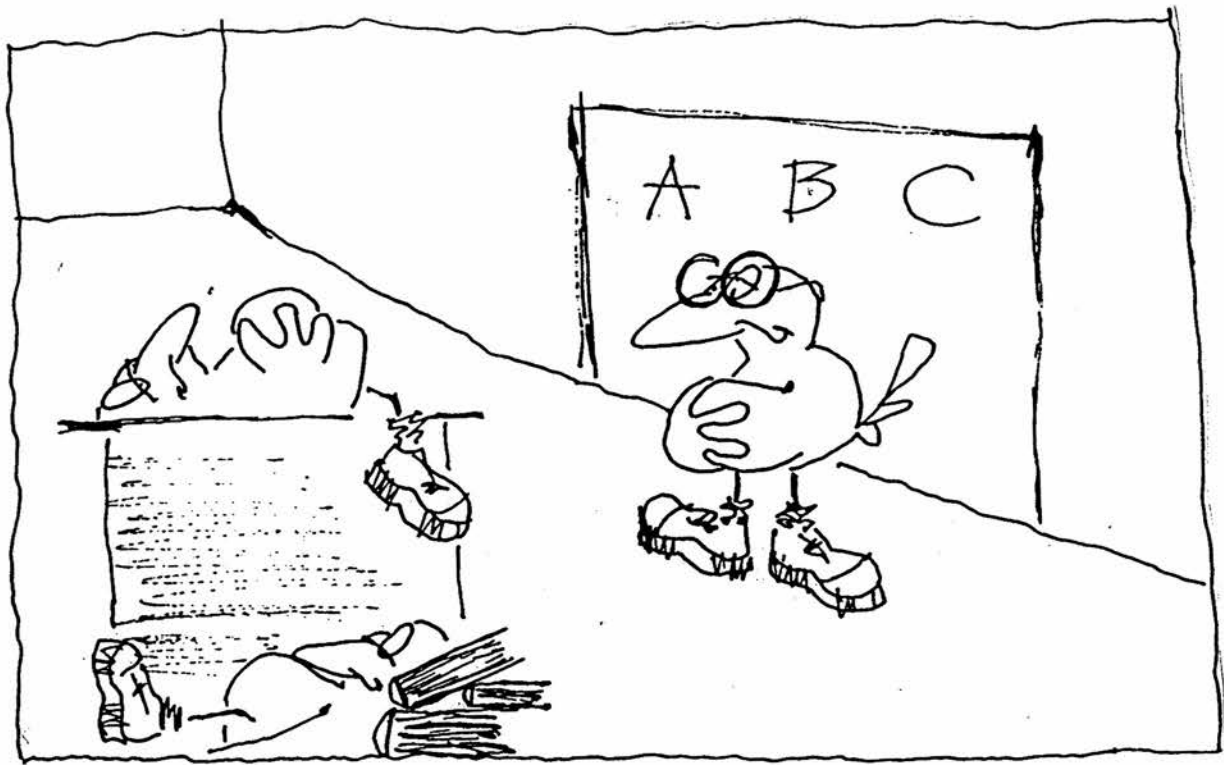
Vsak človek se izraža predvsem v odnosu do drugih. Pogosto je težje zagotoviti ustvarjalno in spodbudno okolje, kot pa opremiti prostor. Mentorji in študenti prihajajo iz različnih socialnih okolij. Imajo svoja stališča, navade in potrebe, te pa lahko vplivajo na učno klimo pozitivno ali negativno. CMO naj bi študentom ponudil varno in spodbudno socialno in učno okolje.

" V psihosocialni klimi, ki se oblikuje v učni skupini, sta najpomembnejša pristop in vedenje učitelja. Ta na različne načine, neposredno z besedo, posredno pa z gibi, mimiko, sproščenostjo svojega vedenja, izraža svoj odnos do udeležencev. Med drugim izraža spoštovanje in zaupanje, ki ga ima do učenja udeležencev. V medsebojnih odnosih z udeleženci izraža podporo, ki jim jo ponuja ali pa nasprotno; na enak način opažajo učenci tudi negativne pojave." (Krajnc Ana, Metode izobraževanja odraslih, str. 49 -50)

Za socialno klimo je odgovoren tudi vsak študent. Mentor in študent sta kot človeka enakopravna, zato sta za medosebni odnos odgovorna oba. Njun odnos je predvsem odnos med odraslima. Takšno izhodišče je nujno za ustvarjanje demokratičnega ozračja. Vendar pa je, zlasti na začetku, za dober odnos bolj odgovoren mentor. Predvsem v začetku ima mentor vodilno vlogo. Več znanja ima in več izkušenj, vse to pa ponudi študentom. Vendar ga to ne postavlja nad študenta, temveč mu omogoča, da ustvari demokratičen odnos; študenta spodbuja in mu zagotavlja primerno učno okolje. Spodbuja medsebojno spoštovanje, ki je zelo pomembno tudi za medosebne odnose med študenti samimi. Ti se postopoma razvijejo v prijateljske odnose in medsebojno odgovornost.

Učno okolje mora biti dovolj široko in bogato, da posamezna skupina in posameznik lahko izbirata. Po Hartu (Dhority L., Ljubljana, 1992) se nam ni bati, da bi bili udeleženci premalo spodbujeni za učenje vse dotlej, dokler lahko udeleženci izbirajo učno snov in podatke tudi v zunanjem okolju CMO. Drugi pomembni pogoj pa je po tem avtorju ta, da mentor udeležence spodbuja h govorjenju in komuniciranju med seboj. "Za dobro učenje je neobhodno potrebno, da učenci govorijo in komunicirajo med seboj ... saj so dobro obvladanje jezika, sposobnost izražanja idej in informacij v govorni in v pisni obliki ter sposobnost sprejemanja in razumevanja informacij bistvene lastnosti in spretnosti, ki jih človek potrebuje za obvladanje sleherne vloge v družbi." (Lynn Dhority, Ljubljana, 1992, str.24).

Po Hartovem mnenju je paradoks šole prav v tem, da šola pogovarjanje in komunikacijo med učenci zaduši. Ena od bistvenih nalog govorjenja je, da spodbuja vmitveno informacijo. Po Hartu naj ne bi dajal vmitvene informacije samo učitelj. Odnosi med mentorjem in študenti bodo veliko pripomogli tudi k boljšim odnosom med študenti. (Lynn Dhority, prav tam)

Kot smo ugotovili v uvodu, imajo prihodnji študenti CMO težave z lastno samozavestjo, težje komunicirajo in živijo v socialni osamelosti. Šolo odklanjajo. Pričakujemo lahko, da bodo, vsaj na začetku, ta odnos prenesli tudi na CMO. Pričakovali bodo podobne odnose, kot so bili tisti, ki so jih imeli nekoč v šoli. Pridružili se bodo z mnogo osebnih dvomov, predsodki in nezaupanjem, zlasti na začetku.

Prvi odmik od stereotipnih pričakovanj o izobraževanju bo gotovo povzročil ugoden prvi vtis, ki ga bo študent dobil ob vstopu v skupino in CMO. Nešolski prostori, drugačna razpostavitve miz, sproščeno sedenje, gibanje in govorjenje tistih, ki se učijo, in tistih, ki poučujejo, jih bo hitro prevzelo. Mogoče jih bo sprva zmedlo. Morda bodo pomislili: "Le kaj se tu dogaja? Kakšna 'šola' pa je to?"

Morda se bo zgodilo, da bo kateri izmed študentov skušal preskusiti, ali je takšno ozračje iskreno, ali pa gre le za slepilo. Morda bo storil kaj takšnega, kar v šoli ni bilo dovoljeno - denimo, da bo dal noge na mizo ali pa si bo dovolil neprimerno pripombo k mentorjevemu delu. Odziv na takšno vedenje naj bo odnos 'odrasli z odraslim'. Če bi študenta postavili v vlogo otroka in mu začeli pridigati o nespodobnem vedenju, bi le potrdili njegova pričakovanja. Odvzeli bi mu njegovo odgovornost in položaj odraslega. Ustvarjanje demokratičnih odnosov v skupini bi si zelo otežili. Noge na mizi lahko "spregledamo" ali pa študenta prosimo, naj podnje položi papir. Ob neprimerni pripombi ga lahko prosimo, naj pojasni, kaj nam želi sporočiti ali kako bi bilo po njegovem mnenju primernejše, itd.

Takšno in podobno vedenje študentov naj mentor razume kot sporočila, ki mu pomagajo spoznavati študente in mu omogočajo, da ga tudi oni lahko spoznajo. Morda si študent želi pozornosti ali pa se dolgočasi. Kar koli že, dobro je, da mentor o tem premisli, ne da bi pomislil najprej na to, da je on sam vzrok študentovega vedenja. Tehtna presoja nastalega problema mu bo omogočila, da ga bo začel reševati z mislijo: "z menoj in s teboj je vse prav, oba sva dobra." To pa je hkrati temelj za dobre medosebne odnose.

4. Povezanost CMO z okoljem, v katerem deluje

Odprtost CMO in povezanost z okoljem, kjer deluje, pomeni za študente razširjeno učno okolje in možnost, da se okolju predstavijo s svojim delom in znanjem. Okolje bo bistveno razširilo učne spodbude, hkrati pa jih bo prepoznalo kot dejavne ljudi, ki nekaj zmorejo in znajo. Študenti tako ne bodo več anonimni. Možnosti za kasnejšo zaposlitev in za njihovo sodelovanje se bistveno povečajo.

CMO se z okoljem povezuje tako, da v njem išče priložnosti za učenje in sodelovanje v okviru učnega projekta. Dogajanje lahko poživijo zlasti ob praznikih (lutkovna predstava za otroke ob Miklavžu, razstava pisanic ob veliki noči, izdelovanje pustnih kostimov in peka krofov) ali javnih prireditvah (npr. okrasitev prostora, kjer proslava poteka). V dogovoru s službo socialne pomoči ponudijo pomoč osebam v okolju, ki pomoč potrebujejo (pripravljanje kosila, vrtna opravila, shranjevanje kurjave, ipd.). V učnih projektih se študenti učijo zlasti z lastnimi aktivnostmi.

Izdelke in storitve lahko prodajo, vendar prodaja ne sme postati poglavitni namen CMO. To je samo "stranski izdelek", ob prodaji se študenti lahko marsikaj naučijo o trženju, hkrati pa jim uspešna prodaja prinaša zadovoljstvo in samopotrditve.

Študenti obiskujejo posamezne organizacije v okolju (podjetja, upravne službe, različne kulturne ustanove). O obisku naj se CMO prej dogovori, tako da bodo študenti deležni pozornosti odgovornih/zaposlenih v organizaciji. Obiski in sodelovanje naj ne bo le formalno, ampak dejansko in vsebinsko. To jih bo spodbudilo.

CMO lahko v goste povabi znane osebnosti iz okolja (župan, kulturni delavci, športniki, direktorji podjetij, občani, ki so zaradi svojega dela v okolju spoštovani). Gostje naj opišejo svoje delo in pot, ki jih je pripeljala

do uspeha. Povedo naj, kaj menijo o posameznih pojavih v družbi. Študenti naj sami izberejo, koga bodo povabili in določijo, o čem bi se želeli z njim pogovarjati. Mentorji naj jim pri tem pomagajo z nasveti. Študenti naj gostu predstavijo delovanje CMO, spregovorijo naj o sebi in o svojih stališčih.

Povezovanje CMO z okoljem je priložnost, da si študenti pridobijo izkušnje, uporabijo znanje v takšnih ali drugačnih okoliščinah in tako poglobijo razumevanje ter osmislijo izobraževanje. To nekateri avtorji imenujejo vzporedna izkušnja (Ana Krajnc, Metode izobraževanja odraslih).

VI. POTEK IZOBRAŽEVANJA V CMO

1. Trajanje izobraževanja

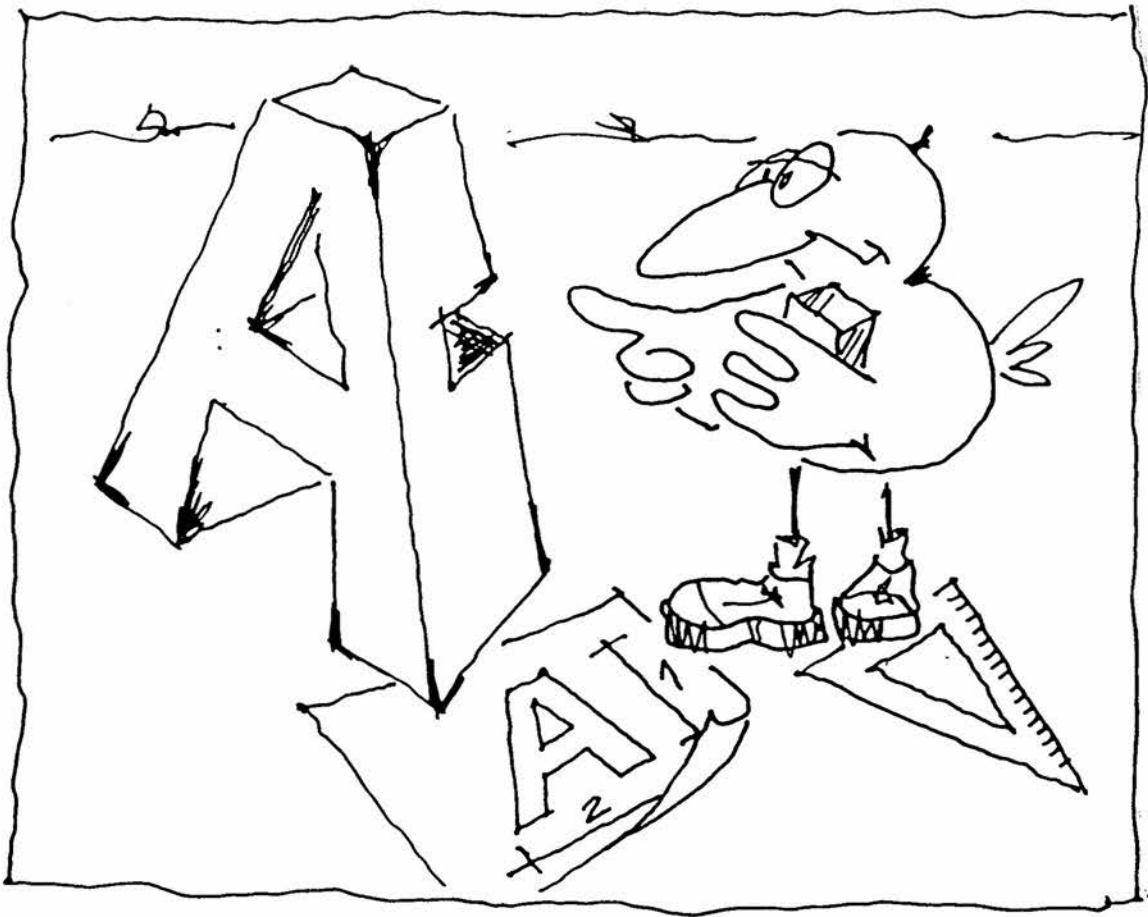
Študent se lahko izobražuje v CMO od dveh mesecev do enega leta. Ker je učna snov porazdeljena v učne projekte (nelinerano) in poteka kot neposredno poklicno usposabljanje (poklicni modul), se lahko študenti bolj svobodno vključujejo in izstopajo iz programa.

2. Trajanje dnevnih aktivnosti

Dnevne aktivnosti v CMO trajajo sedem ur, od 8. do 15. ure. Med tem časom je ena ura določena za kosilo in počitek. Študentom naj bo omogočena prehrana v sklopu CMO. Poleg tega naj imajo študenti po vsaki zaokroženi enoti učenja ali aktivnosti tudi krajše odmore (5 do 10 minut). Krajši odmori sproščajo.

3. Časovna razvrstitev posameznih modulov

Vsak študent je vključen v vse tri tipe modulov. V programu morajo biti enakopravno zastopani. Učna snov posameznih modulov se prepleta in

obravnava kot celota. Učna snov iz modula za osebnostni razvoj se prepleta z vsemi učnimi vsebinami, in sicer tako, da je enakopravno včlenjena v učne projekte in tako, da ustvarimo prijetno učno ozračje (prijateljski medosebni odnosi, enakopravnost študentov ne glede na spol, narodnost ali socialno pripadnost).

Module lahko razvrstimo časovno na dva načina:

A. Učni projekt vsebuje vse tri module. Zastavljeni cilj je skupen. Zagotoviti je potrebno istočasno splošno izobraževanje, poklicno usposabljanje in osebnostni razvoj. Vse je tesno povezano med seboj. Učenje v učnih projektih je problemsko zastavljeno. Zato je povezanost tesnejša kot pri običajnem učenju po temah posameznih znanstvenih disciplin. Dopoldanski del vsebuje predvsem praktično delo, aktivnosti v seminarški sobi in delavnici CMO ali pa tudi izven - na prostem, v knjižnici ali kaki drugi ustanovi (obiski, ogledi, poskusi na prostem). Popoldanske ure so namenjene bolj samostojnemu delu študentov - branje, izdelovanje zapiskov in beležk ali razgovoru v skupini (urejanje vtisov, evalvacija, načrtovanje naslednjega dne).

B. Če tako narekujejo razmere, se izobraževanje v učnih projektih lahko razporedi tudi tedensko - en teden praktičnih izkušenj in znanj, drugi teden bolj teoretična in verbalna znanja. Takšne učne enote morajo biti pregledne in ne preveč obsežne.

Obe obliki organizacije imata svoje prednosti in pomanjkljivosti.

Prednost prve organiziranosti je ta, da je študent v enem dnevu deležen raznolikega izobraževanja. Možnosti, da bi slaba zbranost in slabe učne navade, ki jih imajo študenti CMO, ovirala učni proces, so zmanjšane. Po drugi strani pa je tudi res, da so učne vsebine tako bolj razdrobljne in zmanjšujejo možnost, da bi študenti posamezno učno snov tudi doživeli.

Prednost druge organiziranosti je v tem, da imamo za posamezno učno vsebino več časa in jo lahko strnjeno obravnavamo. To študentom omogoča, da učno snov bolje doživijo in jo potem tudi znajo. Omogoča nam, da se bolj intenzivno posvetimo posameznikom. Slabost takšne organiziranosti pa je v tem, da lahko učenje postane monotono za študente.

Odločitev o izbiri oblike A ali B prepuščamo posameznemu CMO. Priporočamo pa, da preskusijo obe, spremljajo prednosti in slabosti obeh in se šele potem odločijo za eno ali drugo.

4. Pravilnik o življenju in delu v programu CMO

Mreža CMO mora delovati po enotnih pravilih. Posebej pa vsak CMO izdelava tudi svoj pravilnik, ki študente seznani s pravili življenja in vedenja v CMO. Pravilnik naj bo kratek in jase, da ga bodo študenti razumeli.

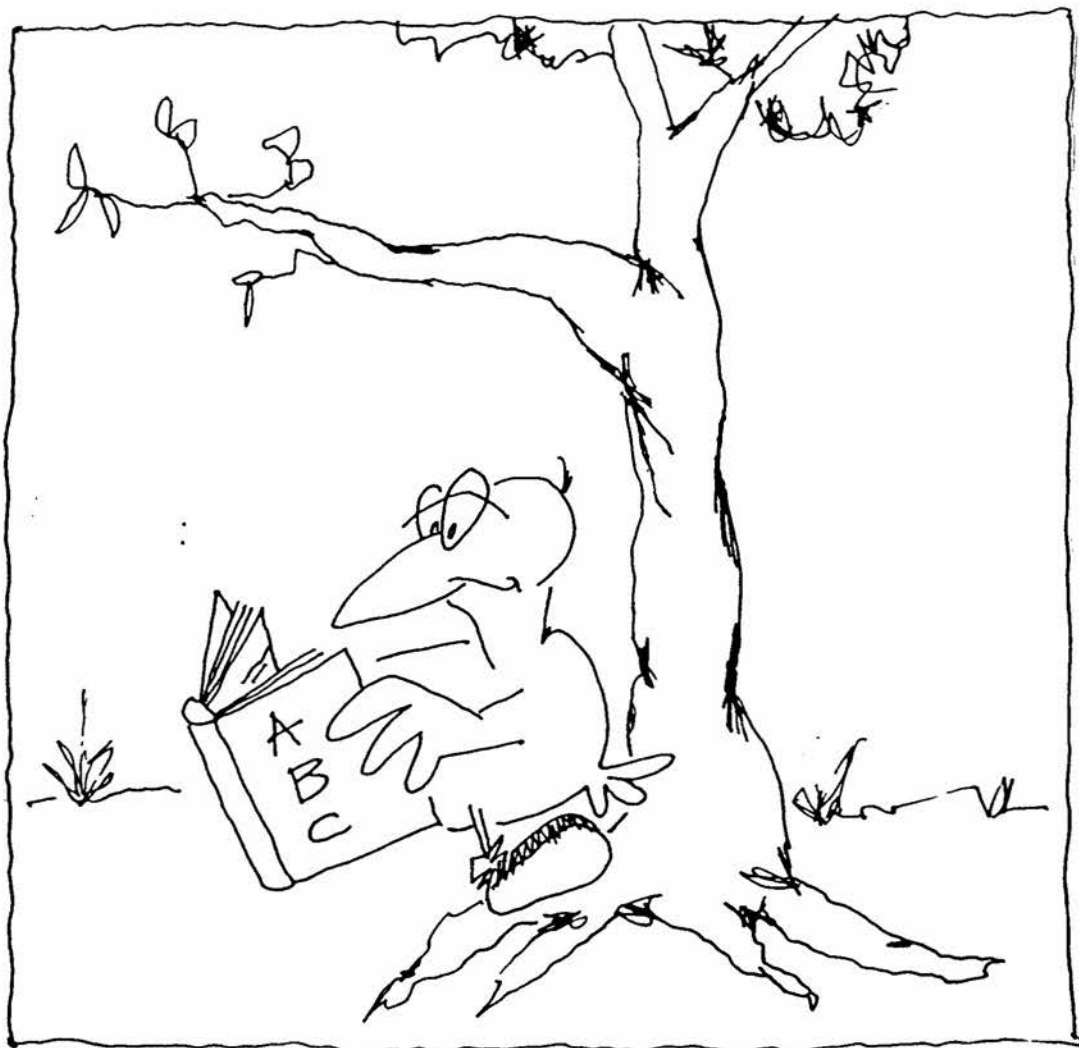
Pravilnik ureja upravljanje in vodenje CMO. Opredekuje naloge mentorjev. Ureja odnose med mentorji in študenti.

Pravilnik ureja ritem izobraževanja, čas prihajanja in odhajanja v CMO, sporočanje odsotnosti in evidentiranje navzočnosti, pogoje, ki jih mora študent izpolniti za vstop v CMO in pogoje za pridobitev potrdila o izobraževanju v CMO. Nadalje ureja odnos do učnih in delovnih sredstev v CMO, način popravljanja povzročene škode, ipd.

---

* Navajamo primer pravil, ki jih imajo produkcijske šole na Danskem, ki smo jih omenili v uvodu:

1. Do sošolcev in mentorjem se vedem tako, kot bi želel, da se oni vedejo do mene.

2. V šolo prihajam vsak dan. Kadar ne morem priti, to sporočim mentorju najmanj pol ure po začetku tistega dne, ko ne morem priti. Sporočim mu tudi vzrok in kdaj bom ponovno prišel v šolo.
  3. Če povzročim škodo, o tem obvestim mentorja. Potem bom škodo najprej poskušal popraviti sam.
-

Podobna pravila lahko uvrstimo tudi v pravilnik CMO. Namen pravil je, da študente seznanijo z normami CMO. Te dajejo študentom občutek zanesljivosti. Po njih se lažje znajdejo v socialnem okolju CMO.

5. Zaključna potrdila in osnovni program CMO

CMO je program neformalnega izobraževanja. To pomeni, da je to izobraževanje organizirano in usmerjeno k ciljem. Udeležencem ne daje javnih spričeval, oziroma stopnje izobrazbe ali šolskih spričeval.

CMO svojim študentom izdaja potrdila o izobraževanju in usposobljenosti. V njih je natančno opisano, koliko ur se je kdo izobraževal v posameznem modulu, česa se je naučil, kaj zna in kako je opravljal svoje delo in učenje.

Če študent želi dobiti zaključno potrdilo, mora biti pri v izobraževanju navzoč 80 odstotkov časa, za katerega se je odločil, ko se je prijavil k temu izobraževanju (od dveh mesecev do enega leta).

6. Izobraževanje in druge dejavnosti zunaj rednega programa CMO

CMO lahko za svoje študente, ki bi to želeli, organizira priprave na izpite za pridobitev osnovnošolske izobrazbe ali priprave za vključitev v srednje/poklicne šole. Seveda pa mentorji delujejo tako, da pri študentih zbudijo željo, da bi si pridobili tudi formalno izobrazbo. Ta program organizira zunaj rednega programa CMO. Pri pripravljanju programa se lahko poveže z oddelki osnovne šole pri ljudskih univerzah ali drugih

organizacijah za izobraževanje odraslih. Če te možnosti nima, se lahko poveže tudi z osnovno šolo v kraju.

V program lahko povabi tudi šolsko mladino iz okolja, ki ima težave pri posameznih učnih predmetih v osnovni šoli ali v prvem letniku srednje šole.

Poleg tega lahko CMO za svoje študente in za mladino iz okolja organizira različne pristočasne dejavnosti. To je še en člen povezovanja CMO z okoljem, kjer deluje.

VII. POGOJI ZA IZPELJAVO PROGRAMA

1. Kadrovski pogoji

Število mentorjev: Število mentorjev v CMO je odvisno od števila študentov, ki se izobražujejo. Razmerje med številom mentorjev in številom študentov naj bo takšno, da bo na enega mentorja prišlo od 4 do 6 študentov. Ne glede na to razmerje pa je najmanjše število mentorjev, da se program lahko izvede, 3 (1 za poklicni modul, 1 za splošnoizobraževalni, 1 za osebostni; od teh je eden hkrati vodja-koordinator).

Izobrazba mentorjev in izobrazbena sestava mentorske skupine: Mentor v poklicnem modulu lahko postane vsakdo, ki si je pridobil najmanj IV. stopnjo strokovne izobrazbe in je uspešno opravil usposabljanje po izobraževalnem programu mentorjev CMO. Imeti mora najmanj štiri leta delovnih izkušenj v svoji stroki.

Vsi drugi mentorji morajo imeti najmanj višjo izobrazbo in uspešno opravljen program za mentorje CMO.

Mentorska skupina v CMO mora biti sestavljena tako, da ima najmanj polovica mentorjev višjo ali visoko izobrazbo. Polovica teh naj bo družboslovcev (psiholog, pedagog/andragog, sociolog, socialni delavec in drugo), druga polovica pa naj bo naravoslovcev ali tehničnih strokovnjakov. Vsaj en mentor v mentorski skupini si mora v predvidenem času pridobiti pedagoško-andragoško izobrazbo.

Vodja - koordinator: Vodja CMO je posebej izbran strokovnjak, ki je svoje sposobnosti za vzgojo in izobraževanje odraslih že prej dokazal. Vlogo vodje programa lahko opravlja eden izmed mentorjev, lahko pa je to samostojna funkcija. Vodja mora imeti visoko izobrazbo, pridobljeno pedagoško-andragoško izobrazbo. Imeti mora vsaj pet let delovnih izkušenj pri vzgojno-izobraževalnem delu ali pa mora svojo usposobljenost dokazati s predhodnim delom.

Razvoj CMO spremlja **svetovalec** Andragoškega centra Slovenije. Pomaga pri načrtovanju, izpeljavi in evalvaciji programa.

2. Materialni pogoji za izpeljavo programa

Izvajalec mora izpolniti ustrezne materialne pogoje za izpeljavo vseh treh modulov. Zagotoviti mora :

- splošne učilnice, da bo lahko izvajal delo v manjših skupinah, najmanj pa eno;
- toliko delavnic, kolikor vrst poklicnega usposabljanja bo v programu;
- klubski prostor za študente CMO, - jedilnico,
- kabinet za mentorje in vodjo CMO.

Prostori morajo biti na voljo ves dan.

Izvajalec mora izpolniti in priskrbeti prostorske pogoje in tele učne pripomočke:

- grafoskop,
- diaprojektor,
- televizor in videorekorder,
- kasetofon,
- temeljno knjižno zalogo (beletristika, učna in strokovna gradiva)

Kjer je mogoče, naj izvajalec zagotovi možnosti za računalniško izobraževanje. Priskrbiti mora toliko računalnikov, da pride na štiri študente najmanj en računalnik. V računalniški učilnici mora biti tudi tiskalnik.

Za izpeljavo poklicnega usposabljanja mora izvajalec zagotoviti ustrezno opremljene delavnice. V izobraževalnem procesu mora vsak študent imeti zagotovljeno svoje delovno mesto, to pomeni, da ima zagotovljeno svoje osnovno orodje, delovno površino in potrebno gradivo za delo. Vsakemu študentu v delavnici mora biti zagotovljena oprema, ki jo predpisujejo zakoni s področja varstva pri delu. Posamezno mesto za praktično učenje lahko uporablja več študentov izmenično. S tem se zmogljivost CMO razširi.

PRILOGA 1**Shema za načrtovanje in izvajanje učnega projekta****A. NASLOV UČNEGA PROJEKTA**

Zapišemo naslov učnega projekta, ki ga bomo uporabljali med izobraževanjem.

B. CILJI IN NAMEN UČNEGA PROJEKTA

Znotraj tega bomo posebej opredelili *globalne* cilje (katere splošne cilje izobraževanja v CMO naj bi s projektom dosegli, osebni razvoj, učne navade, razvijanje poklicnega interesa, funkcionalno opismenjevanje, splošna razgledanost).

Zatem določimo še *etapne* cilje ali katere cilje s posameznega področja izobraževanja bo študent dosegel (velika začetnica, izračun ploščine, ocena približne vrednosti, nastanek Karantanije, naučil se bo izposoditi knjigo v knjižnici, ipd.).

C. VSEBINA UČNEGA PROJEKTA

Določimo, katere vsebine iz posameznih modulov bomo uvrstili v učni projekt.

Č. POUDARJENO PODROČJE IZOBRAŽEVANJA

Katere vsebine bodo v projektu poudarjene? Posebno pazljivo bomo izbrali vsebine za splošnoizobraževalne učne projekte (kateremu področju izobraževanja iz Kataloga znanja za splošno izobraževanje bomo namenili največ pozornosti).

D. METODE IN OBLIKE IZOBRAŽEVANJA

1. Frontalne metode:

Katere faze projekta bomo izpeljali za celotno učno skupino hkrati (predavanje, demonstracija). Tako bodo mentorji podali splošna navodila ali pa razložili temeljne pojme, postopke, ki jih bodo v izobraževalnem procesu potrebovali vsi študenti.

2. Skupinske učne metode:

Študenti se bodo pri projektnem delu razdelili v manjše skupine, od štiri do osem. Razdelijo se tudi mentorji, ki bodo vodili delo v posamezni skupini ali določeno fazo posameznega projekta, ki jo bodo opravile vse učne skupine (skupine krožijo od mentorja do mentorja).

Mentor se bo znotraj majhne učne skupine lahko še bolje prilagodil lastnostim skupine in posameznika. Če bo potrebno, bo posamezne reči še dodatno pojasnil.

3. Individualno delo s študenti:

Mentor bo namenil nekaj časa vsakemu posamezniku v skupini. Tako bo spoznaval individualne razlike med študenti. Ugotovil bo, kako posameznik napreduje, katero delo dobro obvlada in kje ima težave, kakšne interese ima in kako se počuti v skupini.

Opazil bo lahko, ali je študent samozavesten in zaupa v svoje učenje ali pa dvomi vase in je nesproščen pri učenju.

Ob individualni obravnavi bo mentor bolje spoznal svoje študente ter jim laže pomagal pri učenju in osebnostnem razvoju.

F. LITERATURA, OBISKI USTANOV, DELO NA TERENU, OGLEDI, DOKUMENTACIJA, UČNI PRIPOMOČKI IN GRADIVO ZA IZPELJAVO UČNEGA PROJEKTA

V vsakem učnem projektu bodo mentorji pripravili tudi učno gradivo za študente. Paziti bodo morali, da gradivo ne bo prezahtevno in preobsežno.

Študenti naj bi se postopno navajali na samostojnejše učenje. Prezahtevno in preobsežno gradivo bi takšna prizadevanja zavrlo. V ta namen lahko izberemo preprostejše članke iz časnikov, revij, odlomke iz knjig, videoposnetke in zvočne zapise ali pa sami pripravimo navodila za izpeljavo določenega postopka. Ugotovimo tudi, koliko znajo študenti uporabljati različne vire in posamezno učno opremo (video-rekorder, kasetofon, ipd.).

Morda bomo v projekt uvrstili delo na računalniku ugotovili, kakšno pomoč bodo študenti pri tem potrebovali.

Predvidimo tudi vse drugo gradivo, ki ga bomo uporabili v učnem projektu (les, blago, papir, barvni svinčniki, ipd.).

G. UGOTAVLJANJE POPREJŠNJEGA ZNANJA IN IZKUŠENJ ŠTUDENTOV

Določimo sredstva in način ugotavljanja.

H. EVALVACIJA UČNEGA PROJEKTA

Predvidimo sredstva in način vrednotenja in samovrednotenja. Študentom omogočimo, da komentirajo svoje izdelke (kakovost, kaj bi lahko drugače/bolje opravili, kako so prišli do dosežka, ipd.). Povabimo jih, da

povedo, kakšne težave so imeli pri nastajanju učnega projekta in kaj so se ob tem naučili. Povedo naj, v katerem delu so najbolj uživali in kdaj se jim učenje ni zdelo najbolj zanimivo in čemu. Spregovorijo naj tudi o tem, kako so bili zadovoljni s sodelavci v učni skupini - ali so se zabavali, so si med seboj pomagali, ali je prišlo do spora, kaj je bil vzrok in kako so ga poravnali.

Podobno naj svoje mnenje izrazijo tudi mentorji. Mentor tudi med izpeljavo učnega projekta skrbno spremlja učni proces in ga, če je potrebno, ustrezno prilagaja. Svoja opažanja pri posamezni skupini in pri študentu naj si zapisuje in jih na koncu pove skupini in posamezniku. Mentorji naj izrazijo svoje mnenje optimistično in spodbudno. Pozornost naj namenijo predvsem napredovanju pri učenju in tistemu, kar so študenti dobro napravili. Pri učnih vsebinah, ki so študentom povzročale težave, naj poudarijo predvsem to, da se jih bodo lahko bolje naučili v naslednjih učnih projektih. Izrazijo naj zaupanje v učenje študentov.

Če smo učni projekt izpeljali v povezavi z zunanjim okoljem, včlenimo v proces evalvacije tudi odzive okolja.

Namen evalvacije izobraževanja ni le ocenjevanje učnih dosežkov, temveč predvsem premišljevanje o opravljenem delu, opogumljanje študentov, da se zavedo, koliko so pri izobraževanju napredovali, kakšno znanje so si pridobili, kako so se osebno spremenili (sposobnosti, stališča).

I. POTEK IN TRAJANJE UČNEGA PROJEKTA

Predvidimo, koliko časa bo projekt potekal in kako si bodo sledile posamezne faze izobraževanja. Določimo trajanje posameznih faz in kdo od mentorjev jih bo vodil.

J. KRAJ IZPELJAVE IN ZUNANJI SODELAVCI

Opišemo, kje bo projekt potekal. Projekt lahko poteka znotraj ali zunaj CMO - povežemo ga z zunanjim okoljem (npr. študenti CMO v dogovoru z lokalnim komunalnim podjetjem prepleskajo klopi ali zamenjajo koše za odpadke v javnem parku; učni projekt lahko poteka v naravi, kot raziskovalni tabor, ipd.). Predvidimo, za kaj vse bo treba poskrbeti, da bo mogoče učni projekt izpeljati, in tudi morebitne zunanje sodelavce in ustanove.

LITERATURA

Peter Bacher, Jorgen Brems, Kim Morch Jacobsen: Adult education in Denmark and the concept of "folkeoplysning", The Danish Research and Development Centre for Adult Education, Copenhagen 1993

Janez Bečaj: Problem velikih pričakovanj in učiteljeve odgovornosti, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana 1990

Lynn Dhority: Ustvarjalne metode učenja, Alpha center, Ljubljana 1992

Olga Drofenik s sodelavci: Projekt o funkcionalnem opismenjevanju v Sloveniji, Andragoški center R Slovenije, Ljubljana 1993 (poročilo)

Education Observed 6, Effective Youth work, A report by HM inspectors, Department of Education and Science, Middlesex 1987

Education Observed, Responsive Youth Work, A survey by HMI, The Department of Education and Science, London 1990

European Symposium for the Evolution of Innovative Project to Integrate Disadvantaged Young people into work, CEDEFOP, flash report 1993

Birte Harkamp in drugi: 5% in Copenhagen, The popular Educational Secreteriat of Copenhagen Municipality, Copenhagen 1993

Izobraževanje brezposelnih, Zbornik I. in II. del, Andragoški center R Slovenije, Ljubljana 1993

Kim Morch Jacobsen, Elesebeth Gerner Nielsen, Lise Thoisen, Bodil Morkov Ulleruo: Qualifications in the year 2001, Danish Research and Development Centre for Adult Education, Copenhagen 1991

Zoran Jelenc, Terminologija izobraževanja odraslih, Pedagoški inštitut Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1991

Zoran Jelenc: Neformalno izobraževanje odraslih v organizacijah (Doktorska disertacija), Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1992

Krajnc, Drofenik, Ivančič, Gradivo s prvega posveta o funkcionalni pismenosti, Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1992

Ana Krajnc: Izobraževanje, naša družbena vrednota, Delavska enotnost, Ljubljana 1977

Ana Krajnc: Izobraževanje ob delu, DDU Univerzum, Ljubljana 1979

Ana Krajnc: Metode izobraževanja odraslih, Delavska enotnost, Ljubljana 1979

Ana Krajnc, Značilnosti funkcionalno nepismenih, andragoški cikel, Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1994

Barica Marentič Požarnik: Prispevki k visokošolski didaktiki, DZS, Ljubljana 1978

Vladimir Milekšič: Didaktična prenova razredne stopnje osnovne šole, Integrirani pouk, Zavod R Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana 1992

Janek Musek: Osebnost in vrednote, Educy, Ljubljana 1993

Cyril Poster, Angelika Kruger: Community Education in the Western World, Routledge, London 1990

Production schools in Denmark, PUS, Randers 1993

Svetlik I. in drugi: Družboslovne razprave 4, Inštitut za sociologijo, Ljubljana, letnik III, št. 4

The Voluntary Municipal Youth School in Denmark, Udgivet marts, 1991 (prospekt)

Tomšič, Zalaznik, Uspešnost v srednjem izobraževanju, generacija 1984/85, Zavod za zaposlovanje, Ljubljana 1990

Allen Tough: The Adult's Learning Projects, The Ontario Institute for Studies in Education, Toronto 1979

Youth unemployment and vocational training, Synthesis report, CEDEFOP, Berlin 1981